

Nationella proven i grundskolans årskurs 6 och 9

En uppföljning av lärares, rektorers och elevers uppfattningar om proven

Nationella proven i grundskolans årskurs 6 och 9

En uppföljning av lärares, rektorers
och elevers uppfattningar om proven

Publikationen finns att ladda ner som
kostnadsfri PDF från Skolverkets webbplats:
skolverket.se/publikationer

ISSN: 1103-2421
ISRN: SKOLV-R-447-SE

Grafisk produktion: AB Typoform
Omslagsbild: Astrakan/Scandinav bildbyrå

Skolverket, Stockholm 2016

Förord

Syftet med den här studien är att undersöka lärares, rektorers och elevers uppfattningar om de nationella provens roll och användning i grundskolans årskurser 6 och 9. Studien är delvis en uppföljning av en liknande studie som genomfördes för drygt tio år sedan. Sedan dess har mycket hänt med provsystemet och de sammanhang där proven och provresultaten används. För att förstå de nationella provens roll i grundskolan har vi valt att fokusera hur proven tas emot och vilken roll de har i den praktik som de används.

Studien har ett praktiknära perspektiv och innehåller både kvalitativa och kvantitativa inslag. Skolverket har genomfört en enkät till lärare och rektorer vid ett representativt urval av grundskolor som har undervisning i årskurs 6 och/eller 9. Christian Lundahl, Jenny Bonnevier med flera vid Örebro universitet har på uppdrag av Skolverket genomfört en intervjustudie med elever, lärare och rektorer i årskurs 6 och 9. Därtill har vi använt en del resultat från en fristående enkät, genomförd av Åsa Hirsh, Högskolan i Jönköping, som var riktad till lärare och rektorer.

Projektledare vid Skolverket har varit Monica Zetterman. Skolverket vill rikta ett varmt tack till alla elever, lärare och rektorer som deltagit i enkäter och intervjuer. Skolverket vill också tacka de lärare, rektorer och forskare som deltog i referensgruppen.

Christian Tallberg och Jonas Sandqvist har bidragit med värdefullt arbete och fördjupade analyser av materialet. Eva Wirén har bidragit med värdefulla synpunkter på enkätkonstruktionen.

Det är Skolverkets förhoppning att rapporten kan bidra till ökad kunskap och en nyanserad bild av de nationella provens roll och användning i grundskolan.

Mikael Halápi

Vikarierande generaldirektör

Monica Zetterman

Undervisningsråd

Innehåll

1. Inledning	10
Studiens syfte och avgränsningar	10
Nationella proven i årskurs 6 och 9	11
Uppföljningen baseras på tre delstudier	17
Rapportens disposition	20
2. Vad tycker lärare i årskurs 9 om de nationella proven 2015 jämfört med 2003?	22
De nationella proven påverkar lärares arbete och undervisning mer nu än tidigare	23
3. Lärares och rektorers synpunkter på de nationella proven 2015	30
Anser lärare och rektorer att proven uppfyller sina syften?	30
Provens påverkan på planering och genomförande	38
4. Diskussion	46
De nationella proven påverkar arbete och undervisning i större utsträckning	46
Konsekvenser i skolan	47
Proven som stöd för likvärdig bedömning	48
Lärare, rektorer och elever är kluvna till proven	49
Referenser	51

Sammanfattning

Denna rapport redovisar en uppföljning av de nationella proven i grundskolans årskurs 6 och 9. Proven har två huvudsakliga syften; dels att stödja en likvärdig och rättvis bedömning och betygssättning, dels att ge underlag för en analys av i vilken utsträckning kunskapskraven uppfylls på skolnivå, på huvudmannanivå och på nationell nivå. De nationella proven kan också bidra till att konkretisera kursplaner och ämnesplaner och bidra till en ökad måluppfyllelse för eleverna.

Uppföljningen fokuserar på hur de nationella proven tas emot och används på skolorna vad gäller uppfattningar om provens syfte, undervisningens planering och genomförande, proven som stöd vid bedömning och betygssättning samt provens påverkan på arbete och undervisning. Redovisningen avser främst rektorers, lärares och elevers uppfattningar år 2015, och därtill jämförs uppfattningen om proven hos lärare i årskurs 9 mellan år 2003 och 2015. Analyserna i rapporten bygger på enkäter och intervjuer med lärare och rektorer, i intervjustudien även elever.

I enkäten har en designvägd svarsandel för skolenheter beräknats till 54 procent. På individnivå, det vill säga för rektorer och lärare, är bortfallet större. För rektorer uppskattas svarsfrekvensen till 43 procent och för lärare är den lägre. På grund av det stora bortfallet bör resultaten från enkäten tolkas med försiktighet. Styrkan i undersökningen är att vi, förutom enkäten, också har genomfört en intervjustudie som bekräftar vissa enkätresultat.

Jämförelsen mellan årskurs 9 lärares uppfattning 2003 och 2015 visar vissa förändringar. Fler lärare 2015 än 2003 menar att de nationella proven påverkar planeringen av undervisningen, nu är det tre av fyra lärare som anser det. Andelen lärare som anser att proven påverkar undervisningen i fråga om ämnesinnehållet har dubblats mellan 2003 och 2015, nu är det två av tre lärare som anser det. Proven påverkar även lärares arbetssätt i högre grad nu än tidigare, även om ökningen är något mindre än för hur proven påverkar ämnesinnehållet. Sammantaget framträder det att lärare i årskurs 9 uppfattar att deras arbete och undervisning anpassas till och påverkas av proven i betydligt större utsträckning nu jämfört med för tolv år sedan.

Lärarna förbereder eleverna på olika sätt inför nationella prov i betydligt större utsträckning 2015 än vad de gjorde 2003, drygt hälften av lärarna uppger detta 2015. Det handlar om att ta upp ämnesinnehåll som läraren tror kommer på provet, att arbeta med uppgifter av liknande slag eller att informera om sättet att bedöma provet. Trots att det genomförs fler nationella prov nu instämmer dock färre lärare i 2015 års enkät i att proven är krångliga att hantera jämfört med 2003.

Något som framträder tydligt i både enkäten och intervjuerna 2015 är att de nationella proven i allmänhet anses vara viktiga som stöd för likvärdighet i bedömning och betygssättning och att de uppfattas som bra och välgjorda. Samtidigt lyfts det fram att proven medfört en allt större belastning på skolans arbete och att proven är ett stressmoment för både lärare och elever.

Vad gäller provens syfte att stödja en likvärdig och rättvis bedömning och betygssättning är lärarna i 2015 års enkät positivt inställda. Tre av fyra lärare menar att uppgifterna i proven bidrar till att konkretisera kunskapskrav, förmågor och centralt innehåll. Bedömningsanvisningarna ses som ett gott stöd för lärare, dels för bedömning av elevers kunskapsnivå, dels för lärares kompetensutveckling.

Det är skillnader i uppfattningen om provbetygen mellan provämnen. Lärarna i engelska, matematik och svenska har i större utsträckning uppgivit att metoden för att räkna fram provbetyget är tydligt beskriven och enkel att förstå, medan lärare i SO i störst utsträckning uppger att det är en tidsödande uppgift.

Åtta av tio lärare menar att flickor och pojkar inte ges olika förutsättningar att prestera på provet. Samtidigt menar sju av tio lärare, både i årskurs 6 och 9, att de nationella proven missgynnar elever med annat modersmål än svenska. Lärarna anser att det är mängden text som elever behöver läsa eller producera i proven som kan missgynna dessa elever.

På frågor om provens syfte att ge underlag för en analys av i vilken utsträckning kunskapskraven uppfylls svarar de flesta rektorer att de använder proven för att analysera skolans utfall, lämna underlag till huvudmannen och som underlag vid studiedagar.

Merparten av lärarna uppger att de förbereder eleverna inför de nationella proven genom att informera om hur provet bedöms, vilka kriterier som gäller för olika betyg samt låter eleverna arbeta med uppgifter av liknande slag, till exempel gamla prov. Lärarna tar även upp det ämnesinnehåll de tror ska komma på provet.

Åtta av tio lärare uppger att de har goda möjligheter till samarbete inför provens genomförande och bedömning. Även rektorerna värderar att lärarna har goda möjligheter till samarbete.

Rektorerna menar att de nationella proven fungerar som ett stöd för verksamheten genom att användas som underlag för åtgärder och återkommande uppföljning av måluppfyllelse. Proven används även för att identifiera utvecklingsområden och då används de som underlag för mer framåtsyftande aktiviteter såsom kompetensutveckling och pedagogiskt utvecklingsarbete.

Bilden av de nationella proven som belastning är tämligen samstämmig i undersökningen. De vanligaste synpunkterna om proven som belastning handlar om tidsåtgång och ökad arbetsbelastning vid både genomförande och rättning av proven.

Generellt sett så är lärarnas uppfattning om proven ungefär lika oavsett om de undervisar i årskurs 6 eller 9. Det finns dock vissa skillnader, till exempel menar lärare i årskurs 6 i större utsträckning än lärare i årskurs 9 att proven bidrar till en likvärdig bedömning och rättvis betygssättning. De instämmer också i högre grad i att proven bidrar till att konkretisera kursplanernas centrala innehåll och förmågorna i kursplanen, förtydliga kunskapskrav och konkretisera kvaliteterna i olika provbetyg. Lärare i årskurs 6 menar även att proven inte bara vägleder dem i bedömningen utan också hjälper till att upptäcka elevers svagheter och styrkor. Lärare i årskurs 9 är däremot mer nöjda med samarbetsmöjligheterna för både genomförande och bedömning än lärare i årskurs 6.

De enkätresultat som presenteras i den här rapporten ska, som ovan nämnts, tolkas med försiktighet på grund av ett tämligen stort bortfall. Resultaten pekar dock åt samma håll som andra studier, något som styrker våra tolkningar av de uppfattningar och erfarenheter vi samlat in. Enkätresultaten baseras på självrapporterade data från rektorer och lärare samt i intervjuresultaten även från elever, och representerar därför deras uppfattningar, upplevelser och erfarenheter. Det är därför viktigt att understryka att vid tolkning av resultaten, är det deras subjektiva uppfattningar och upplevelser som framgår. Resultaten bör

därför betraktas som information med en speciell sorts styrka som ger en inblick i hur rektorer, lärare och elever uppfattar de nationella provens roll och användning i grundskolans årskurser 6 och 9.

KAPITEL 1

Inledning

1. Inledning

Skolverket har ett övergripande uppdrag att bidra till goda förutsättningar för barns utveckling och lärande. Enligt Skolverkets instruktion ska myndigheten bland annat främja att alla elever får tillgång till en likvärdig utbildning och annan verksamhet av god kvalitet i en trygg miljö.

Ett viktigt instrument för statens styrning av kunskapsbedömningar i skolan är det nationella provsystemet. De nationella proven har två huvudsakliga syften; dels att stödja en likvärdig och rättvis bedömning och betygssättning, dels att ge underlag för en analys av i vilken utsträckning kunskapskraven uppfylls på skolnivå, på huvudmannanivå och på nationell nivå. De nationella proven kan även bidra till att konkretisera kursplanerna och ämnesplanerna och en ökad måluppfyllelse för eleverna.¹

Studiens syfte och avgränsningar

Det huvudsakliga syftet med uppföljningen är att undersöka de nationella provens roll i grundskolans årskurser 6 och 9.

- Hur genomförs de nationella proven i grundskolan? Hur tas proven emot och hur används de?
- Vilka förutsättningar ges lärare och elever för provens genomförande i förhållande till provens syften?

Studien omfattar grundskolans årskurser 6 och 9. Bakgrunden till detta fokus är att flera reformer har genomförts i dessa årskurser sedan Skolverket följde upp de nationella proven i grundskolan 2003;

- de nationella proven bygger på en ny läroplan och nya kursplaner
- ny betygsskala har införts i båda årskurserna,
- betyg har införts i årskurs 6,
- årskurs 6 och 9 är de årskurser som har flest nationella prov.²

En målsättning med föreliggande rapport är att redovisa rektorers, lärares och elevers uppfattning idag och att jämföra uppfattningar bland lärare i årskurs 9 år 2003 och 2015.³

---

1 Se <http://www.skolverket.se/bedomning/nationella-prov>

2 Årskurs 3 valdes bort på grund av att betyg inte sätts i den årskursen och gymnasieskolan valdes bort för att studien fokuserar på grundskolan och för att gymnasieskolan inte genomför prov i NO- och SO-ämnena.

3 Se Skolverket 2004a och 2004b.

Nationella proven i årskurs 6 och 9

Alla elever har rätt till en likvärdig utbildning. Ett viktigt instrument för statens styrning i skolan idag är det nationella provsystemet och olika slags bedömningsstöd för en ökad likvärdighet. Provens syften har dels en stödjande funktion, dels en kontrollerande funktion – från skolnivå upp till nationell nivå.⁴

Regeringen beslutar om i vilka ämnen, årskurser och skolformer som nationella prov ska genomföras.⁵ De nationella proven regleras i skolförordningen.⁶ Skolverket ansvarar för nationella prov inom flera skolformer; grund- och gymnasieskola, specialskolan, sameskolan, vuxenutbildning och svenska för invandrare. De nationella proven har, som ovan nämnts, två huvudsakliga syften, dels att stödja en likvärdig och rättvis bedömning och betygssättning, dels att ge underlag för en analys av i vilken utsträckning kunskapskraven uppfylls på skolnivå, på huvudmannanivå och på nationell nivå. Proven ska användas för att bedöma elevers kunskaper i förhållande till kunskapskraven och även fungera som stöd för betygssättningen i årskurs 6 och 9 samt i gymnasieskolan. Ett nationellt prov består av lärarinformation, provspecifikationer/provbeskrivningar, bedömningsanvisningar och själva provuppgifterna.

De nationella proven är inte examensprov utan ska vara en del av lärarens samlade information om en elevs kunskaper som stöd för bedömning.⁷ Betyg sätts i slutet av varje termin från årskurs 6⁸ i grundskolan fram till slutbetyget i årskurs 9. Det är med slutbetyget eleven söker sig vidare till gymnasieskolan. Betyg och provbetyg är olika på flera sätt. Provbetyget baseras på ett enskilt prov eller ett antal delprov som genomförs vid enstaka tillfällen. De nationella proven är omfattande, men prövar inte alla delar av kunskapskraven. Betyget däremot bygger på många bedömningar som gjorts vid olika tillfällen och på många olika sätt.

Proven har i första hand en summativ funktion och är en avstämningspunkt i slutet av en årskurs i grundskolan som visar vilka kvaliteter eleven har i sina kunskaper i de ämnen där prov genomförs.⁹ De nationella proven kan också bidra till att konkretisera kursplanerna och ämnesplanerna. De kan även i viss mån ha en formativ funktion, till exempel att ge uppslag till hur undervisningen kan utvecklas.¹⁰

Mycket har hänt i skolan sedan de nationella proven infördes i samband med Lpo 94. De första nationella proven baserade på Lpo 94 genomfördes våren 1998 i årskurs 5 där de var frivilliga och i årskurs 9 där de var obligatoriska.¹¹ Då handlade det om en övergång från en regelstyrd skola till en i huvudsak målstyrd skola och ändrad ansvarsfördelning mellan stat och kommun, för genomförande av skolverksamhet. I och med Lpo94 ändrades proven från att

4 Se t. ex Skolverkets databas SIRIS där provresultat och betyg mm publiceras offentligt årligen.

5 Se <http://www.skolverket.se/bedomning/nationella-prov>

6 Kap 9. Skolförordningen (2011:185).

7 Skolverket anger inte hur stor del, eller betydelse, de nationella proven ska ha i det samlade betyget.

8 Från och med årskurs 7 i specialskolan.

9 I gymnasieskolan, svenska för invandrare och vuxenutbildningen ges nationella prov i slutet av en kurs i de ämnen där prov genomförs. Se även <http://www.skolverket.se/bedomning/nationella-prov>

10 Detta ingick mellan 2004 och 2006 i provens huvudsakliga syften.

11 Tidigare genomfördes proven i årskurs 5, men i och med Lgr 11 infördes kunskapskrav även i årskurs 6. Därför flyttades de nationella proven från årskurs 5 till 6.

vara styrande, som standardproven och de centrala proven var, till att få en mer stödjande funktion.

Därefter har fler genomgripande reformer genomförts. En ny skollag infördes 2010 och nya läroplaner för flertalet skolformer infördes från 2011 (Lgr11). I och med Lgr11 blev det nya kursplaner vilket också innebar nya förutsättningar och grunder för de nationella proven.

En ny betygsskala har införts och betyg ges numera från och med årskurs 6. Ämnesproven i matematik, svenska/svenska som andraspråk¹² och engelska som sedan 1998 varit obligatoriska i årskurs 9, är sedan 2012 även obligatoriska i årskurs 6.¹³ Därtill har under nya ämnesprov, i samhälls- och naturorienterande ämnen (NO- och SO-ämnen), införts i både årskurs 6 och 9.¹⁴ De nationella prov som genomfördes 2012 i årskurs 6 och 2013 i årskurs 9 var de första som baseras på den nya läroplanen, Lgr11.

Ämnesproven omfattar obligatoriska prov i engelska, matematik, naturorienterande ämnen (NO; biologi, fysik eller kemi), samhällsorienterande ämnen (SO; geografi, historia, religionskunskap eller samhällskunskap) samt svenska och svenska som andraspråk. Eleverna genomförde 2014 prov i ett av vardera SO- och NO-ämnen i både årskurs 6 och 9. NO- och SO-proven var alltså obligatoriska i årskurs 6 i endast ett år, 2014. Från och med vårterminen 2015 är proven i NO- och SO-ämnen inte längre obligatoriska i årskurs 6.¹⁵

I NO- och SO-proven tilldelar Skolverket varje skolenhet ett ämnesprov per skolenhet enligt ett schema.¹⁶ Skolorna vet inte inför varje läsår vilket ämne de tilldelats utan får cirka tre veckor innan provtillfället information om vilket NO- eller SO-ämne de tilldelats.

Under senare år har de nationella proven fått allt större uppmärksamhet. Resultaten från de nationella proven ingår i många sammanhang, inte minst i den politiska och mediala diskursen. Regeringen har beslutat att det ska finnas flera nationella prov i nya ämnen och årskurser och att provresultaten ska samlas in i allt större utsträckning. Skolverket publicerar alltmer statistik, provbetygen jämförs med termins-, slut- eller kursbetyg och Skolverket tillhandahåller även särskilda databaser för olika slags resultatjämförelser.¹⁷

De många reformerna medför, på olika sätt, att provsystemets omfattning, utformning, konstruktion, roll och användning har förändrats. De nya läroplanerna bidrar till att förändra provens utformning. Nya kursplaner bör även ge effekter på undervisningens innehåll. På vilket sätt dessa förutsättningar, tillsammans med andra förändringar, påverkar hur proven tas emot och används i grundskolan är frågor som är angelägna att belysa. De nationella proven har inte

---

12 I fortsättningen avses både svenska och svenska som andraspråk när begreppet ”svenska” används. Om inte, så anges det särskilt.

13 Den första ”kull” som gick ut årskurs 9 med Lgr11 var vårterminen 2013, det var också den första ”kullen” i åk 9 som genomförde nationella prov på den nya läroplanen.

14 Nationella prov i NO i årskurs 9 har genomförts sedan 2009 (första året var en utprövningsomgång) och var då baserade på den tidigare läroplanen, Lpo 94.

15 Obligatoriska ämnesprov i NO och SO genomfördes även vårterminen 2013, men då som en utprövningsomgång.

16 I NO tilldelas skolan prov i antingen biologi, fysik eller kemi. I SO tilldelas skolan prov i antingen geografi, historia, religion eller samhällskunskap.

17 I SIRIS finns det statistik om elever, lärare och betygs- och provresultat samt relationen mellan provbetyg och slutbetyg i grund- och gymnasieskolan. <http://siris.skolverket.se/>

utvärderats av Skolverket sedan början av 2003.¹⁸ Då gällde en annan läroplan, de nationella proven var nya och efter det har, som ovan nämnts, flera av de större reformerna genomförts.

Även om det är lång tid sedan de nationella proven utvärderades av Skolverket på ett samlat sätt, genomförs uppföljning av proven årligen av de lärosäten som konstruerar proven.¹⁹ Lärare ges då möjligheter att ge sina synpunkter på de nationella proven. Dessa enkäter är dock i första hand utformade för lärosätenas behov av att utveckla och förfina proven och inte specifikt utformade för att närmare utforska hur exempelvis proven tas emot i skolan eller hur de påverkar lärares undervisning.

Något som kommer att påverka de nuvarande nationella proven är det förslag som nyligen presenterades i utredningen om ett nytt nationellt system för kunskapsbedömning.²⁰

De nationella provens hantering och genomförande

I grundskolan benämns de nationella proven för ämnesprov.²¹ Enligt skolförordningen ska eleverna delta i alla delar av ämnesproven. Det är rektor som beslutar om en elev inte behöver delta i ett ämnesprov eller i någon eller några delar av ett prov, men endast om det finns särskilda skäl.

De nationella proven i årskurs 6 och 9 består av ämnesprov som i sin tur består av olika delprov.²² Detta innebär att eleverna genomför omkring 14 delprov under vårterminen. Våren 2014 genomförde årskurs 6 och 9 lika många obligatoriska ämnesprov. Som ovan nämnts, är de obligatoriska ämnesproven i NO och SO frivilliga i årskurs 6 sedan våren 2015.

Delproven kan vara tidsbundna med provdatum eller icke tidsbundna, vilket innebär att skolan väljer tid för genomförandet under en angiven ”provperiod”. Sedan hösten 2015 genomförs de muntliga delproven under en bestämd provperiod på höstterminen. Alla övriga delprov i ämnesproven genomförs som tidigare under vårterminen.²³

Provens hantering och genomförande regleras i föreskrifter

De nationella proven regleras i Skolverkets föreskrifter om hantering och genomförande. Proven omfattas också av sekretess under den tid de återanvänds av Skolverket.²⁴ Rektor ansvarar för beställning av prov från Skolverket till sina skolenheter. Provmaterialet skickas till skolenheterna i tryckt form tillsammans med särskild information till rektorer, lärare och elever/vårdnadshavare.

18 Se t.ex. Skolverket, *Det nationella provsystemet – vad, varför och varhän?* (2003) samt *Pröven i praktiken – grundskolans nationella provsystem i ljuset av användares synpunkter*. (2004).

19 I rapporten *Så tycker lärarna om de nationella proven 2013*, har Skolverket sammanställt lärosätenas rapportering om dessa lärarenkäter. I rapporten har över 22000 enkätsvar sammanställts.

20 SOU 2016:25 *Likvärdigt, rättssäkert och effektivt – ett nytt nationellt system för kunskapsbedömning*.

21 I gymnasieskolan och i kommunal vuxenutbildning heter de *kursprov*.

22 För översikt av provdatum och delprov åk 6 se: <http://www.skolverket.se/bedomning/nationella-prov/provdatum/grundskola/arskurs-6> översikt åk 9 se <http://www.skolverket.se/bedomning/nationella-prov/provdatum/grundskola/arskurs-9>

23 Om regler för senareläggning av provdatum i åk 6 och 9, se <http://www.skolverket.se/bedomning/nationella-prov/provdatum>

24 <http://www.skolverket.se/skolfs?id=2586>

I utskicket ingår även de bedömningsanvisningar som lärarna använder för att bedöma och rätta elevernas prestationer i proven.

Skolenheterna ska, enligt föreskrifterna, ha rutiner för att hantera proven så att innehållet inte blir känt. Proven får öppnas tidigast dagen före ordinarie provdatum. Skolenheten ansvarar för att informationen når berörda elever och deras vårdnadshavare. Proven är belagda med sekretess ett antal år, innehållet ska inte röjas, och de behöver därför förvaras på ett betryggande sätt. Provs sekretessen är till för att Skolverket ska ha möjlighet att återanvända hela eller delar av proven igen. Om delar eller hela prov blivit kända innan provdatumet kan rektor besluta om att använda ett ersättningsprov. Ersättningsprovet skickas ut till skolenheterna tillsammans med ordinarie provleverans. Rektorn är även den som tar beslut om provets genomförande behöver anpassas till elever, till exempel att förlänga provtiden, dela upp provet eller delprovet på flera tillfällen eller att få texter upplästa. Lärare ansvarar för att förberedelserna inför ett prov genomförs korrekt.²⁵

Bedömning av nationella prov

Vad gäller bedömning av ämnesproven finns det ingen reglering som anger vem som ska bedöma de nationella proven.²⁶ I Skolverkets föreskrift om hantering och genomförande av nationella prov behandlas bedömningsanvisningarnas sekretess. Där framgår det bland annat att rektor ska dela ut bedömningsanvisningarna till berörda lärare efter provets genomförande. Det är bedömningsanvisningarna som anger hur proven ska bedömas. Vanligtvis är det elevernas undervisande lärare som rättar och bedömer de nationella proven men det är dock inget krav. Ibland gör andra lärare, än den undervisande, bedömningen. Oftast en lärare på samma skolenhet.²⁷ Det är inte lika vanligt att lärare utanför skolan bedömer proven, men det förekommer hos vissa huvudmän och på vissa skolenheter. Sverige är tämligen ensamt om att undervisande lärare bedömer prov på nationell nivå. De allra flesta länder i Europa använder extern rättning, på hela proven eller i de flesta delprov.²⁸

Likvärdig bedömning är ett av de nationella provens viktigaste syften och det finns exempel på olika åtgärder som skolorna använder för att uppnå bättre likvärdighet i bedömning. Lärare kan till exempel byta prov med varandra (inom eller mellan skolor) eller elevlösningar kan avidentifieras. Ett vanligt sätt att säkerställa bättre förutsättningar för likvärdig bedömning är sambedömning, något som ofta förordas i termer av ett verktyg för kalibrering av lärares bedömningar av elevers prestationer och för tolkningar av styrdokumentet. Detta är inte reglerat i någon förordning men förordas av Skolverket och används i tämligen stor utsträckning.²⁹ Sambedömning innebär att lärare gemensamt diskuterar, tolkar och värderar elevlösningar utifrån kursplanernas kunskapskrav.

---

25 Om hantering, genomförande, sekretess mm av nationella prov, se: <http://www.skolverket.se/bedomning/nationella-prov>

26 Frågan berörs inte i skolförordningen.

27 Cirka 80 procent av bedömning görs av undervisande lärare enligt Statens skolinspektion (2015).

28 Nederländerna, Slovakien och Österrike använder sig också av intern rättning av nationella prov. Se vidare s. 38f. i Eurydice report 2015. *Languages in Secondary Education An Overview of National Tests in Europe 2014/15*.

29 Skolverket 2013b. *Sambedömning i skolan: exempel och forskning*.

Metoden kan även skapa positiva bieffekter genom att bidra till lärares kompetensutveckling. I de flesta ämnen är det vanligare att lärare använder sig av sambedömning i de skriftliga delproven än i de muntliga.³⁰ Sambedömning omfattar dock inte exempelvis samarbete om bedömning tillsammans med elever, bedömarträning eller Skolinspektionens omrättningar av nationella prov. Betydelsen av att, med hjälp av ovan nämnda metoder, öka en likvärdig bedömning är en empirisk fråga och är inte i fokus i denna rapport. Generellt kan man dock se att likvärdigheten i den svenska skolan har försämrats under de senaste 20 åren.³¹

Vad vet vi om provens roll och användning i skolan?

Sammantaget har vi hittills kunnat konstatera att de nuvarande proven är omtyckta av lärarna men samtidigt upplevs de bidra till ökad arbetsbelastning. Därtill vet vi att de nationella proven upplevs även i viss mån vara ett stöd för tolkning av kursplanerna.³²

I förståelsen av de nationella provens roll och användning i skolan är det viktigt att fokusera på genomförande och hur proven tas emot i den praktik de används. I Skolverkets studie av de nationella proven 2003 var de generella slutsatserna att proven hade legitimitet i skolan och att de uppfattades som viktiga. Detta beror bland annat på att användarna ansåg att proven svarade upp mot sina syften. Lärare ansåg att proven på ett bra sätt klargjorde kunskapsmål och de kunskapskvaliteter som olika betyg representerade och att bedömningsanvisningarna gav ett gott stöd. Detta är dock inte detsamma som att lärare sinsemellan tolkar kursplanerna likadant. Proven bekräftade i stor utsträckning även lärares egna bedömningar av elevernas kunskaper. Proven upplevdes alltså som bra både kvalitets- och innehållsmässigt och den huvudsakliga kritiken bestod i att genomförande och rättning tog för mycket tid. Trots detta ansågs proven värda de ansträngningar som de medförde, man upplevde att proven var värdefulla och gav något värdefullt tillbaka.³³

I början av 2014 sammanställde Skolverket lärares synpunkter om proven utifrån de årliga lärarenkäterna som följer med proven. Dessa enkäter besvarar lärarna i samband med inrapportering av provresultat.³⁴ Den samlade bilden 2014 var att lärarna även då var övervägande positivt inställda till de nationella proven. Proven är uppskattade och användbara, de ger ett gott stöd vid bedömning och betygssättning. Provens innehåll och form överensstämmer med lärares syn på hur kurs- eller ämnesplaner ska tolkas. Den negativa kritik som framförs i dessa lärarenkäter handlar framför allt om att det tar tid att genomföra och bedöma proven. En bild som i många stycken bekräftar resultaten av 2003 års studie.

30 Skolverket 2014a.

31 Se till exempel Skolverket 2012. *Likvärdig utbildning i svensk grundskola? En kvantitativ analys av likvärdighet över tid.*

32 Se till exempel Gustafsson, Cliffordson & Erickson, 2014. Lindahl, 2007, Skolverket 2016 a, 2015a, 2015c, 2012, 2009 a, 2009b, 2007.

33 Skolverket 2004 a, 2004 b.

34 Skolverket 2014.

En aktuell undersökning från Skolverket, *Skolreformer i praktiken*, stödjer den ovan nämnda kritiken om att proven tar för mycket tid och energi. Faktum är att studien visar att tidsaspekterna är de nationella provens främsta utmaning.³⁵ Både rektorer och lärare upplever att genomförandet av proven tar för mycket tid från undervisningen under vårterminerna så att undervisningen blir lidande. I undersökningen framkommer det även att lärarna är positiva till provens utformning men det finns exempel på uppfattningar att proven missgynnar vissa elevgrupper, som exempelvis elever med utländsk bakgrund. Studiens resultat ger vid handen att Skolverkets riktlinjer för provresultatens (provbetygets) roll i betygssättningen är otydliga.³⁶

När det gäller provens roll för att stödja en likvärdig bedömning och rättvis betygssättning kompliceras bilden av vilket perspektiv man anlägger. Lärare och rektorer upplever att proven i stor utsträckning bidrar till likvärdig och rättvis bedömning. Både Skolverket och Skolinspektionen har dock påvisat brister i likvärdighet i bedömningen av proven.³⁷ Skolinspektionen genomför, på uppdrag av regeringen, en årlig omrättning av nationella prov. Då samlas ett urval av redan rättade nationella prov in från skolor i hela landet som sedan bedöms en gång till. Ombedömningen görs en gång varje läsår på skolor som är aktuella för regelbunden tillsyn, och som har elever i årskurs 6, 9 eller gymnasiet.³⁸ Skolinspektionens, men även IFAU:s studier, visar att ombedömaren oftare ger ett lägre betyg än den ursprungliga bedömaren.³⁹ Skolinspektionens omrättningar är inte helt oproblematiska och de har fått kritik för att de använder intern logik snarare än en vetenskaplig logik i sina omrättningar. Forskarna som kritiserar menar att Skolinspektionen resonerar felaktigt när de utgår från att externa bedömare kan göra objektiva bedömningar av proven och att dessa bedömningar förutsätts vara säkrare än den ursprungliga lärarens bedömning.⁴⁰ Den undervisande läraren väger troligen in andra, och för dem kända, aspekter av elevernas kunskaper i bedömningen (så kallad *halo-effekt*) och lärare väljer ofta att fria hellre än att fälla i gränsfall.⁴¹

I den senaste redovisningen om skillnader mellan provbetyg och terminsbetyg från Skolverket ses stora variationer i avvikelser mellan skolenheter. Detta, menar Skolverket, indikerar att skolorna tolkar kunskapskraven på olika sätt, något som påverkar en likvärdig bedömning. Den största variationen mellan skolor finns i årskurs 6. Flickor får oftare ett högre terminsbetyg än provbetyg än pojkar som i sin tur oftare har ett lägre terminsbetyg än provbetyg.⁴² De nationella proven har även haft en dämpande effekt och betygsinflationen är mer omfattande i ämnen som inte har nationella prov.⁴³

35 Skolverket 2015b.

36 Skolverket 2015b.

37 Se till exempel Skolverket 2004 och 2012, Skolinspektionen 2012 & 2015.

38 Se <https://www.skolinspektionen.se/sv/Tillsyn--granskning/Regelbunden-tillsyn/Planering-och-genomforande/Omrattning-av-nationella-prov/>

39 Se till exempel Lindahl 2007, Skolinspektionen 2012.

40 Gustafsson & Erickson, 2013. *To trust or not to trust? Teacher marking versus external marking of national tests.*

41 Se till exempel Skolverket 2004b.

42 Skolverket 2015a.

43 Se till exempel Skolverket 2007 och 2009a.

Uppföljningen baseras på tre delstudier

Studien har ett praktiknära perspektiv och innehåller både kvalitativa och kvantitativa inslag. Avsikten har varit att försöka fånga hur lärare, rektorer och elever upplever de nationella provens roll och användning i grundskolans årskurs 6 och 9.

Genom enkäter har fokus framför allt varit på att belysa provens stöd och påverkan i arbete och undervisning, proven som stöd för bedömning och i vilken grad provens syften uppfylls. Intervjuerna har särskilt fokuserat på att:

frilägga dessa aktörers bilder av hur provförberedelser, genomförande och efterföljande resultat användningar går till samt hur arbetet med de nationella proven påverkar det vardagliga arbetet på skolorna.⁴⁴

Den fristående enkäten har haft fokus på nationella prov som fenomen i svensk grundskola och berör mer formativa aspekter av proven.

Resultaten i denna studie baseras på självrapporterade data från rektorer, lärare samt intervjuer där även elever ingår. Materialet representerar deras uppfattningar, upplevelser och erfarenheter. Det är därför viktigt att understryka att vid tolkning av resultaten, är det deras subjektiva uppfattningar och upplevelser som framgår, och inte några objektivt uppmätta eller observerade sanningar. Resultaten bör därför betraktas som information som ger en inblick i hur rektorer och lärare uppfattar de nationella provens roll och användning i grundskolans årskurser 6 och 9.

Skolverkets enkät till lärare och rektorer

Resultaten som presenteras i denna rapport baseras på en enkät som Skolverket genomförde under vårterminen 2015. Enkäten vände sig till lärare och rektorer vid ett representativt urval av skolor i Sverige, med årskurs 6 och/eller 9. Vissa frågor i 2015 års enkät är exakt likadana frågor som Skolverket ställde i 2003 års enkät i syfte att kunna göra jämförelser mellan de två enkäterna. Dessa resultat presenteras i kapitel 2 "Vad tycker lärare om de nationella proven 2015 jämfört med 2003?".

I enkätstudien bestod det stratifierade urvalet av 1764 skolenheter som enkäter skickades till. Av dessa har vi fått in besvarade enkäter från 964 skolenheter.⁴⁵ En designvägd svarsandel för skolenheter har beräknats till 54 procent.⁴⁶ På individnivå, det vill säga rektorer och lärare, är bortfallet större. För rektorer uppskattas svarsfrekvensen till 43 procent och för lärare är den lägre. Skolverket har inte kännedom om det exakta antalet lärare i respektive provämne och årskurs som verkligen genomförde nationella prov för den period vi undersökte. Därför bör resultaten från enkäten tolkas med försiktighet. Styrkan i undersökningen är dock att det förutom enkäten även finns en intervjustudie som bekräftar vissa resultat som vår studie visar.

44 Lundahl & Bonnevier et al. 2016 (bilaga A) s. 99.

45 En utförligare beskrivning av urval och analysmetoder presenteras i bilaga 2.

46 137 utskick nådde inte de avsedda mottagarna på grund av ej fungerande mejladresser eller på grund av att de rektorer och/eller lärare som genomförde nationella prov vårterminen 2014 ej arbetade kvar på skolan. Om man bortser från den andel enkäter som inte nådde fram till de avsedda mottagarna blir svarsfrekvensen för skolenheter några procentenheter högre.

Metoder för distribution, genomförande och analyser av 2015 års enkät presenteras i bilaga 2. Enkätfrågorna presenteras i bilaga 1.

Intervjustudien

Vid Örebro universitet genomfördes under läsåret 2014/15 en intervjustudie på uppdrag av Skolverket⁴⁷ med elever, lärare och rektorer i årskurs 6 och 9. Studien presenteras i rapporten: Christian Lundahl, Jenny Bonnevier et al. *De nationella proven och deras effekter i årskurs 6 och 9. En intervjustudie med elever, lärare och skolledare.* (bilaga A).⁴⁸

Syftet med delstudien var att undersöka hur lärare, rektorer och elever i grundskolans årskurs 6 och 9 tar emot och använder de nationella proven. Alla provämnen har ingått i studien: engelska, matematik, NO, svenska och SO.⁴⁹

I delstudien användes följande tre frågeställningar:⁵⁰

1. Hur genomförs de nationella proven i skolorna under provperioden?
2. Hur ser relationen ut mellan nationella prov och den dagliga undervisningen?
3. Hur tolkas, används och kommuniceras provresultaten lokalt?

Studiens begränsade omfattning innebar att urvalet skolenheter är tänkta att representera ett sorts medelvärde snarare än att representera den variation av socioekonomiska aspekter som finns nationellt. Fem skolenheter valdes ut, alla befinner sig nära nationella medelvärden vad gäller bakgrundsvariablerna socioekonomisk status och etnisk sammansättning. Av dessa fem är tre 4–9-skolor, en är en f–6-skola och en är en 7–9-skola. Urval av elever som hade genomfört nationella prov i årskurs 9 under vårterminen 2014 gjordes på fem gymnasieskolor i samma områden som grundskolorna.

Intervjuer genomfördes med de tre kategorier av användare som är närmast berörda av proven: lärare, elever och rektorer. Flertalet av intervjuerna genomfördes under hösten 2014.⁵¹ Intervjuerna är semistrukturerade med intervjuguidar för respektive användargrupp, utformade med utgångspunkt i delstudiens tre huvudfrågeställningar.⁵² Intervjuerna spelades in och transkriberades sedan.⁵³

---

47 Projektgruppen vid Örebro universitet: Christian Lundahl (vetenskaplig ledare): Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap; Jenny Bonnevier (projektledare): Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap. Cecilia Arensmeier: Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap; Eric Borgström: Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap; Ann-Sofie Lennqvist-Lindén: Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap; Per Nilsson: Institutionen för naturvetenskap och teknik; Bodil Sundberg: Institutionen för naturvetenskap och teknik; Marcus Sundhäll: Institutionen för naturvetenskap och teknik; Daroon Yassin: Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap

48 Skolverkets uppdragsupphandling genomfördes under sommaren 2014. Örebro universitet motsvarade de i förväg uppsatta kriterierna bäst. Örebro universitet startade projektet/intervjustudien i slutet av augusti samma år.

49 I intervjustudien ingår inte svenska som andraspråk.

50 Se även Lundahl, Bonnevier et al 2016, s. 5–6 (bilaga A).

51 Några intervjuer genomfördes under januari 2015 och elevintervjuerna i gymnasiets årskurs 1 genomfördes alla under vårterminen 2015.

52 Se även Lundahl, Bonnevier et al 2016 (bilaga A).

53 Intervjumaterialet omfattar ca 50 timmar inspelade samtal, som sedan har transkriberats och analyserats i programmet NVivo. Se även Lundahl, Bonnevier et al 2016 (bilaga A).

Totalt intervjuades:

- 49 lärare (22 lärare i årskurs 6 och 27 i årskurs 9)
- 69 elever (30 elever i årskurs 7 och 39 gymnasieelever, i årskurs 1, om proven i årskurs 6 respektive årskurs 9).
- 7 rektorer

Intervjuerna genomfördes huvudsakligen i grupp; lärargrupper om tre personer, elevgrupperna varierade mellan två och fem personer. Rektorerna intervjuades individuellt. Lärargruppernas blandning var både ämnesspecifik och med blandade ämnestillhörigheter.⁵⁴ Tanken med det var att de olika gruppsammansättningarna skulle möjliggöra både jämförande diskussioner mellan ämnen och mer ämnesspecifika reflektioner. Det övergripande målet var att uppnå en god spridning på ämnestillhörighet, kön, ålder och erfarenhet. Cirka en tredjedel av de intervjuade lärarna hade mer än 20 års erfarenhet, en tredjedel mer än 10 års erfarenhet och en tredjedel 1–10 års erfarenhet av läraryrket.

Fristående enkät

En fristående extern enkät, som ej initierades av Skolverket, och som var riktad till lärare och rektorer i grundskolan redovisas i en separat rapport. Vissa enkätfrågor har analyserats på uppdrag av Skolverket. Rapport: Åsa Hirsh, *Nationella prov i grundskolan. En studie av hur lärare och rektorer förstår och hanterar prov och provresultat*. (bilaga B).

För att fördjupa bilden av provresultatens formativa användning och av nationella prov som stöd för undervisning, bedömning och likvärdighet i grundskolan har Åsa Hirsh vid Högskolan i Jönköping analyserat vissa frågor från en annan enkät på uppdrag av Skolverket. Enkäterna som ligger till grund för den här analysen är en del av ett forskningsprojekt som inte initierats av Skolverket.

Enkätstudien genomfördes sent på vårterminen 2014 i tio svenska kommuner från samma del av Sverige. Kommunerna varierar i storlek och socioekonomiska förhållanden.⁵⁵ De valdes ut att delta genom tidigare etablerade kontakter men även för att man från huvudmannanivå i kommunerna hade uttryckt intresse av att bidra till en studie om nationella prov. Urvalet är alltså inte representativt.

Enkätfrågorna berör generella aspekter av ämnesproven i grundskolan. Enkäten har besvarats av lärare i årskurs 3, 6 och 9 och analyserna av vissa frågor är ett komplement i studien.⁵⁶ Enkäten genomfördes sent under vårterminen 2014 när flertalet delprov i ämnesproven var genomförda. 973 lärarenkäter och 100 rektorsenkäter skickades ut och svarsfrekvensen är 74 procent för lärare och 87 procent för rektorer.

I den här delstudien har analysen inriktats på de frågor i enkäten som berör de nationella provens formativa funktioner och påverkan på undervisning samt hur lärare och rektorer uppfattar att nationella prov bidrar till att utveckla likvärdig bedömning och lärares arbete med bedömning.⁵⁷

54 Till exempel Ma/NO samt Sv/Eng i varsina grupper.

55 Se även Hirsh 2016 (bilaga B).

56 Se även Hirsh 2016, s. 9–13 för urval och metod (bilaga B).

57 Se vidare Hirsh 2016 (bilaga B).

Rapportens disposition

Rapporten inleds med ett sammanfattande resultatkapitel. I kapitel 1 har vi redogjort för provens syfte och genomförande samt skillnader i det nationella provsystemet. Därefter, i kapitel 2, redovisar vi de förändringar som framkommit i analyserna av 2003 års och 2015 års enkäter till lärare i årskurs 9 i engelska, svenska och matematik. I nästa kapitel (3) redovisas de delar av 2015 års enkät som inte jämförs med 2003 års enkät. Det är lärare, elever och rektorer i årskurs 6 och 9. I detta kapitel redovisas även delar av resultaten i intervjustudien samt några från fristående enkäten. Rapporten avslutas med en diskussion i kapitel 4.

Följande bilagor ingår i rapporten:

- Bilaga 1: enkätfrågor 2015 och 2003.
- Bilaga 2: metod i enkätstudien.
- Bilaga 3: analyser och tabeller för jämförelsen mellan frågor i 2003 och 2015 års enkät.
- Bilaga 4: tabeller och diagram för 2015 års enkät.

**Vad tycker lärare i årskurs 9
om de nationella proven
2015 jämfört med 2003?**

2. Vad tycker lärare i årskurs 9 om de nationella proven 2015 jämfört med 2003?

I syfte att kunna jämföra lärares och rektorers uppfattningar om provens roll och användning i skolan upprepades ett antal frågor från 2003 års enkät i 2015 års lärarenkäter. Under den perioden har, som inledningsvis nämnts, flera reformer, en ny läroplan införts, en ny betygsskala används och fler ämnesprov har tillkommit. Därför är det av intresse att jämföra om, och i så fall hur, de nationella provens roll i skolan förändrats.

I 2003 års enkät ställdes enbart frågor till lärare i engelska, matematik och svenska eftersom det inte genomfördes nationella prov i natur- eller samhällsorienterande ämnen då. Nationella prov genomfördes inte heller i samma årskurser 2003 som 2015. Vi har därför utelämnat svar från lärare i årskurs 6 i 2015 års enkät och årskurs 5 i 2003 års enkät i den här jämförelsen. I detta kapitel redovisas jämförelserna för lärare som genomförde prov i ämnena engelska, matematik och svenska 2003 och 2015 i årskurs 9.

Skillnaderna mellan 2003 och 2015 års enkäter handlar dels om att proven genomfördes i delvis olika årskurser och dels att enkäterna hade olika distributionssätt och genomförande.⁵⁸ Bortfallet i enkäten är betydligt större 2015 än vad det var 2003. Delpopulationen lärare i årskurs 9 i engelska, matematik och svenska är betydligt mindre 2015 än 2003.⁵⁹ Detta medför att resultat och förändringar behöver tolkas med försiktighet. Därför har vi använt flera olika tillvägagångssätt för signifikanstester, detta beskrivs närmare i metodavsnittet i Bilaga 2.⁶⁰

Vi har, i dessa jämförelser, även analyserat svarsfördelningarna i olika undergrupper; kön, ämne och antal år i yrket. Antal år i yrket har vi endast information om i 2015 års enkät.⁶¹ De tabeller som relaterar till resultatredovisningen i detta kapitel återfinns i Bilaga 3.⁶²

58 Se bilaga 2: Metod.

59 2003 utgjorde lärare i åk 9 i engelska, matematik och svenska en betydligt större andel av den totala undersökningsgruppen jämfört med 2015. 2015 ingick även lärare som genomfört nationella prov i NO- och SO-ämnena.

60 Vi har i analyserna använt *viktning* för att kontrollera att resultaten är stabila trots en mindre delpopulation och trots det stora bortfallet 2015. *Viktning*: ofta har man skäl att misstänka att bortfallet ger upphov till systematiska fel som gör att resultaten/analyserna blir skeva eller snedvridna. Därför prövar man att skapa så kallade vikter i syfte att reducera den effekten. Detta görs ofta genom att dela upp populationen i olika grupper, till exempel genom bakgrundsvariabler som i detta fall är kön, ämne, yrkeserfarenhet, för att inom varje grupp skapa en vikt som korrigerar skevheten. Se vidare bilaga 2.

61 Frågorna ställdes inte likadant i 2003 års enkät och i 2015 års enkät. 2003 formulerades frågan: *Hur länge har du undervisat i deldet ämne(n) du undervisar i nu?* 2015 ställdes motsvarande fråga: *Hur många år har du arbetat som lärare?* Dessa två frågor är därför inte jämförbara. Se även bilaga 1 för enkätfrågor.

62 Benämningen "lärare" avser, i detta kapitel, lärare i åk 9 som genomfört nationella prov i ämnena engelska, svenska och matematik 2003 och/eller 2015. För procentandelar och fördelning av svaren se bilaga 3.

De nationella proven påverkar lärares arbete och undervisning mer nu än tidigare

Lärare i 2015 års enkät anser i mycket högre utsträckning än 2003 att de nationella proven påverkar planeringen under året. Frågan som ställdes om planeringen under året uppvisar en tämligen stor förändring.

I vilken grad anser du att nationella prov i allmänhet påverkar arbetet i följande avseenden?

a) Planeringen under året⁶³

I 2003 års enkät angav flertalet lärare att proven inte påverkar arbetet i någon högre grad, färre än hälften av lärarna ansåg då att proven påverkade planeringen i någon högre grad. I 2015 års enkät är förhållandet i princip det omvända. Nu anser tre av fyra lärare att proven påverkar planeringen i hög eller ganska hög grad. Endast en fjärdedel av lärarna anser att proven påverkar planeringen i låg grad eller nästan inte alls.

Lärare inom alla tre ämnen anser i högre utsträckning 2015 jämfört med 2003 att proven påverkar planeringen under året. Lärare i svenska skiljer sig dock från de andra, framför allt för att de i högre grad än andra anser att proven påverkar planeringen. I 2003 års enkät var skillnaden signifikant, det vill säga en större andel lärare i svenska, jämfört med övriga två ämnen, ansåg att proven påverkade planeringen. I 2015 års enkät är det fortfarande en större andel lärare i svenska som anser det, men skillnaden är inte längre signifikant.

Det är heller inga signifikanta skillnader mellan lärare med olika lång yrkeserfarenhet i relation till frågan om provens påverkan.

Ytterligare en fråga i enkäterna bekräftar att lärare anser att proven påverkar arbete och undervisning mer nu än tidigare. Denna fråga handlar om vilken vikt lärare lägger på olika aspekter av de nationella proven:

Olika frågor kan kännas olika angelägna. Hur viktiga är följande aspekter när det gäller de nationella proven?⁶⁴

e) Provens effekter på lärares planering av undervisningen⁶⁵

Svaren på frågan visar en stor och signifikant förändring. Lärare lägger större vikt vid provens effekter på undervisningsplanering nu än tidigare. Andelen lärare som svarat ”ganska” eller ”mycket” viktigt har ökat från knappt hälften 2003 till tre fjärdedelar 2015. Enkätsvaren uppvisar inga noterbara skillnader mellan ämnen, kön eller yrkeserfarenhet.

63 Svartalernativ: I hög grad, I ganska hög grad, I ganska låg grad, Nästan inte alls. Se även bilaga 1 för enkätfrågor. Frågan innehåller fler delfrågor som inte redovisas här på grund av att resultaten inte är signifikanta.

64 Svartalernativ: Mycket viktigt, Ganska viktigt, Ganska oviktigt, Inte alls viktigt, Kan ej ta ställning.

65 Övriga delfrågor redovisas inte här på grund av att resultaten inte är signifikanta. För enkätfrågor se bilaga 1, för metodfrågor se bilaga 2.

Analyserna av övriga delfrågor (i frågan ovan där endast delfråga e redovisas) handlar också om vilken vikt olika aspekter av de nationella proven har. Analyserna av dessa delfrågor visar inga signifikanta skillnader mellan 2003 och 2015. I delfrågorna kan en liten ökning skönjas av svarsalternativen ”ganska” eller ”mycket” viktigt men förändringen är som nämnts inte signifikant. Det är endast delfrågan om de nationella provens påverkan på undervisningsplaneringen som sticker ut och där förändringen är signifikant.

Undervisningens ämnesinnehåll och arbetssätt påverkas av nationella prov

Ett annat område som, förutom planeringen, relaterar till lärares arbete och undervisning är frågorna om ämnesinnehåll och arbetssätt. Frågan som ställdes handlade bland annat om arbetssätt och ämnesinnehåll:⁶⁶

I vilken grad anser du att nationella prov i allmänhet påverkar arbetet i följande avseenden?

- b) Arbetssätt
- c) Ämnesinnehåll

Även i dessa aspekter har andelen lärare som anser att proven påverkar i ”hög” eller ”ganska hög” grad ökat väsentligt under åren. I 2003 års enkät ansåg fyra av tio lärare att nationella proven påverkade arbetssättet. På samma fråga är det 2015 varannan lärare som i ”hög” eller ”ganska hög” grad uppger att proven gör det. Skillnaden är inte lika stor som för delfrågan om provens påverkan på ämnesinnehållet, men den är fortfarande signifikant.

På frågan om i vilken grad proven påverkar ämnesinnehållet anser två av tre lärare, i 2015 års enkät, att de gör det i ”hög” eller ”ganska hög” grad. Det är en dubbelt så stor andel som 2003.

Om vi tittar närmare på hur svaren fördelar sig i olika undergrupper kan vi se skillnader mellan olika ämnen. I 2003 års enkät var skillnaden störst mellan matematik och engelska, där fler matematiklärare svarade att proven påverkar ämnesinnehållet i ”hög” eller ”ganska hög” grad. I 2015 års enkät har andelarna i ”hög” eller ”ganska hög” grad ökat för samtliga tre ämnen men skillnaderna är nu störst mellan engelska och svenska. 2015 är det sju av tio lärare i svenska som anser att proven påverkar ämnesinnehållet jämfört med fyra av tio lärare i engelska.

Både lärare i grupperna med upp till 10 år och upp till 20 år i yrket anser i högre grad än de mest erfarna lärare (över 20 år i yrket) att proven påverkar ämnesinnehållet. I båda grupperna med mindre än 20 år i yrket är det cirka två av tre lärare som anser att ämnesinnehållet påverkas i ”hög” eller ”ganska hög” grad. Men även lärare med mer än 20 års erfarenhet anser i viss mån att proven påverkar, i den gruppen är det fyra av tio som anser det i ”hög” eller ”ganska hög” grad. Det är dock inga signifikanta skillnader mellan könen i den här frågan.

---

66 Övriga delfrågor redovisas inte här, då resultaten inte är signifikanta. För enkätfrågor se bilaga 1.

Lärare förbereder eleverna inför nationella prov i högre utsträckning

Vi frågade lärarna om de anpassar undervisningen genom att särskilt förbereda eleverna inför de nationella proven. Merparten av alla lärare som besvarat 2015 års enkät anger att de i ”hög” eller ”ganska hög” grad, förbereder eleverna genom att ta upp förmodat ämnesinnehåll och att de låter eleverna arbeta med uppgifter av liknande slag (t ex gamla prov) samt att de informerar eleverna om hur provet bedöms.

Frågor om lärares förberedelser inför proven ställdes alltså även i 2003 års enkät:

I vilken grad förbereder du din klass särskilt inför det nationella provet i [provämnet]?⁶⁷

- a) Jag tar upp det ämnesinnehåll som jag tror kommer på provet
- b) Jag låter eleverna arbeta med uppgifter av liknande slag
- c) Jag informerar eleverna om sättet att bedöma provet

Lärare anpassar undervisningen på olika sätt utifrån de nationella proven i mycket högre grad enligt 2015 års enkät jämfört med vad som uttrycktes i 2003 års enkät. Förändringarna mellan åren är signifikanta i samtliga tre delfrågor.

- a) Jag tar upp det ämnesinnehåll som jag tror kommer på provet

När frågan om förberedelser ställdes i 2003 års enkät var det ungefär sju av tio lärare som i ”låg grad” eller ”inte alls” tog upp förmodat ämnesinnehåll (delfråga a) innan provet genomfördes. I 2015 års enkät är det istället drygt hälften av lärarna som uppger att de innan provtillfället, i ”hög” eller ”ganska hög” grad, tar upp det ämnesinnehåll de tror ska komma med.

År 2003 var det, som ovan nämns, en minoritet av lärare som förberedde klassen genom att ta upp troligt ämnesinnehåll innan provtillfället, cirka en tredjedel i svenska och matematik och ännu färre i engelska. I 2015 års enkät är det en majoritet. Det är fortfarande i engelska som det är minst förekommande, även om det skett en betydande förändring till att fler lärare anger att de gör det. I svenska och matematik har andelen lärare, som tar upp ämnesinnehåll som förberedelse inför proven, närapå dubblats. Två av tre lärare i dessa ämnen förbereder nu sin klass på detta sätt.

- a) Jag låter eleverna arbeta med uppgifter av liknande slag

Färre än hälften av lärarna 2003 anger att de låter eleverna arbeta med liknande uppgifter inför provet i ”hög” eller ”ganska hög” grad. Jämför vi det med 2015, är det med en klar förändring med nästan nio av tio lärare som anger i ”hög” eller ”ganska hög” grad. Den viktade analysen visar i stort sett samma andelar och bekräftar därmed denna förändring.

Det är alltså överlag en större andel lärare som använder liknande uppgifter som förberedelser, men skillnaden mellan ämnen är inte stor 2015. I 2003 års enkät var skillnaden mellan ämnen större. Då använde sig lärare i engelska och

⁶⁷ Svartaltemativ: I hög grad, I ganska hög grad, I ganska låg grad, Nästan inte alls. Se även bilaga 1 för enkätfrågor.

svenska träning på liknande uppgifter i störst utsträckning (fler än hälften) och lärare i matematik i minst utsträckning (färre än hälften). 2015 är andelarna ungefär lika stora i vardera ämnet.

Nästan samtliga lärare med upp till tio års erfarenhet använder uppgifter av liknande slag som proven för att förbereda eleverna i 2015 års enkät. Lärare med mer än 20 års erfarenhet i yrket är de som i minst utsträckning förbereder eleverna på detta sätt, men andelen är fortfarande tämligen stor, tre av fyra lärare i den här gruppen gör det.

a) Jag informerar eleverna om sättet att bedöma provet

I 2003 års enkät var det en klar majoritet av lärarna som i ”hög” eller ”ganska hög” grad förberedde eleverna genom att informera om hur deras prestationer i proven bedömdes. I 2015 års enkät är det en ännu större andel lärare, drygt nio av tio lärare, som anger samma sak. Förändringen är inte lika stor som i föregående två frågor om förberedelser men den är signifikant. Det är inga större eller signifikanta skillnader mellan olika ämnen, vare sig 2003 eller 2015. När det gäller antal år i yrket är det inte heller några skillnader mellan olika lång yrkeserfarenhet.

I intervjustudien 2015 menar många lärare att de genom den här typen av förberedelser kan ge eleverna så goda förutsättningar som möjligt att vid provtillfället visa sina kunskaper. Genom dessa förberedelser hoppas man kunna öka elevernas *provkunskaper* så att de därigenom bättre kan visa sina ämneskunskaper.

Proven kan missgynna elever med annat modersmål än svenska

I det här avsnittet redovisas översiktligt några ytterligare frågor som visat på mindre, men fortfarande, signifikanta förändringar över tid. Resultaten bör tolkas med försiktighet men bedöms ändå vara värdefulla att omnämnas som möjliga förändringar. De frågor och aspekter som tas upp här är sådana resultat och frågor som även belysts i studiens intervjuundersökning och i den fristående enkäten.⁶⁸

Frågan *Anser du att det nationella provet på något sätt missgynnar elever med annat modersmål än svenska?* ställdes både i 2003 års enkät och 2015.⁶⁹

Andelen lärare som svarat ”ja” eller ”i någon mån” har ökat från en tredjedel 2003 till två tredjedelar 2015. Andelen lärare som svarat ”vet ej/”kan ej ta ställning” har minskat från drygt hälften av lärarna 2003 till mindre än en tiondel 2015. Den gruppen har istället fördelat sig jämnt över de andra tre svarsalternativen (”ja”, ”i någon mån” eller ”nej”) så fördelningarna för 2003 och 2015 är proportionerliga, det vill säga andelen lärare som svarat ”ja”, ”i någon mån” eller ”nej” är samtliga dubbelt så stora 2015 jämfört med 2003.

68 Intervjustudiens och den fristående enkätens rapporter finns tillgängliga i anslutning till denna rapport på Skolverkets webbplats.

69 Svarsalternativ: Ja, I någon mån, Nej, Vet ej/kan ej ta ställning.

Proven är inte krångliga att hantera men prioriterar kunskaper som är lätta att mäta

I en fråga ställdes ett antal påståenden om olika lärares erfarenheter av de nationella proven. Följande två delfrågor formulerades likadant 2003 och 2015.

Hur väl stämmer följande påståenden med din erfarenhet/uppfattning?⁷⁰

- a) Proven prioriterar framför allt kunskaper som är lätta att mäta.
- b) Proven är krångliga att hantera.

Andelen lärare som svarat ”instämmer till stor del” eller ”instämmer helt” på frågan om proven prioriterar kunskaper som är lätta att mäta har ökat från var femte lärare 2003 till var tredje lärare 2015. Om lärare upplever det som positivt eller ej framgår ju inte av denna fråga.

Lärare tycker inte i så stor utsträckning att proven är krångliga att hantera. Den förändring som skett är att färre lärare i 2015 års enkät instämmer i att proven är krångliga att hantera jämfört med 2003. Detta trots att proven blivit fler. Då 2015 års enkät genomfördes hade NO- och SO-prov genomförts i årskurs 9 sedan flera år tillbaka.

---

70 Svartalernativ: Instämmer – Helt, Till stor del, Delvis, Inte alls, Ej aktuellt/kan ej ta ställning.

Lärares och rektorers synpunkter på de nationella proven 2015

3. Lärares och rektorers synpunkter på de nationella proven 2015

I detta kapitel redovisas resultat av den enkät som genomfördes av Skolverket vårterminen 2015. I anslutning till enkätredovisningen sammanfattas även vissa resultat från framför allt intervjustudien men även den fristående enkäten. Syftet är att lyfta fram empiriska resultat från intervjuer och enkäter som kan bidra med kunskaper om vilka effekter de nationella proven har i skolans årskurser 6 och 9.

I kapitlet fokuseras på de huvudsakliga resultaten på skolenhetsnivå men även vissa jämförelser mellan olika undergrupper; lärare årskurs 6 och 9, de tre skolenhetstyperna samt lärare i de fem provämnena. Här görs i huvudsak inga jämförelser med frågor som upprepats från 2003 års enkät eftersom detta har redovisats i föregående kapitel (2). I bilaga 4 redovisas de diagram och tabeller som relaterar till de resultat som presenteras här.

Anser lärare och rektorer att proven uppfyller sina syften?

I 2015 års enkät ställdes ett antal frågor som relaterar till provens syften.

De flesta lärare instämmer i ”ganska hög” eller i ”hög” grad om att:

- proven är ett stöd för en likvärdig bedömning,
- proven är ett stöd för bedömningen om eleverna har nått ämnesmålen,
- proven förtydligar kunskapskraven,
- proven är en förebild genom att peka på kvaliteter som gäller för olika betygssteg.

Rektorerna i 2015 års enkät har i stort sett likadana uppfattningar som lärarna. På vilket sätt skiljer sig uppfattningarna mellan lärare som undervisar i årskurs 6 och 9 i dessa frågor? Lärare i årskurs 6 instämmer i större utsträckning i ”hög” och ”ganska hög” grad jämfört med lärare i årskurs 9 till att proven bidrar till likvärdig bedömning och att proven är förebildliga för olika betygssteg.

- Lärare i engelska och svenska instämmer i större utsträckning, jämfört med övriga ämnen, till att proven hjälper till att utvärdera elevernas måluppfyllelse. Det är en signifikant skillnad jämfört med övriga ämnesprov.
- Lärare i engelska och SO instämmer i något högre utsträckning, jämfört med andra ämnen, till att proven tydliggör kunskapskraven.
- Lärare med längre yrkeserfarenhet än tio år instämmer i högre utsträckning än övriga med att proven förtydligar kunskapskraven och att de är förebildliga.

Även den fristående enkäten bekräftar bilden av att proven anses välgjorda och bra. Tre av fyra lärare och nio av tio rektorer anger att proven bidrar till en likvärdig bedömning av elevers kunskaper. I den fristående enkäten har man även ställt följdfrågor om man med hjälp av frivilliga bedömningsstöd kan uppnå likvärdighet i bedömningen. Två av tre lärare anser att likvärdig bedömning lika väl kan uppnås med hjälp av ”en bank med nationellt utfor-

made prov”, något som skulle tillåta en mer flexibel användning jämfört med nuvarande prov.⁷¹

Provens kvaliteter och utformning

Ett syfte med nationella prov är att de ska fungera som stöd för bedömning av de kunskaper och förmågor som ingår i kursplanerna. Proven ska, med sina bedömningsanvisningar, tillhandahålla lärare verktyg för att uppnå en likvärdig och korrekt bedömning av uppgifter som värderar kunskapsnivåer och kunskapsområden.

Vi efterfrågade lärarnas synpunkter på om själva *uppgifterna* i proven bidrar till att konkretisera kursplanernas kunskapskrav, förmågor och centralt innehåll. Påståendena som lärarna fick ta ställning till formulerades enligt följande:

I vilken grad anser du att uppgifterna i det nationella provet bidrar till:⁷²

- a) Att konkretisera kursplanernas centrala innehåll
- b) Att förtydliga de kunskapskrav som prövas i provet
- c) En konkretisering av de förmågor som finns med i kursplanen
- d) Är en förebild genom att konkretisera de kvaliteter som gäller för olika provbetyg.

Tre av fyra lärare menar att uppgifterna i proven bidrar till att konkretisera kunskapskrav, förmågor och centralt innehåll i kursplanerna i ”ganska hög” eller i ”hög” grad. Det är signifikanta skillnader mellan hur lärare i årskurs 6 och 9 svarar. Lärare i årskurs 6 är mer positivt inställda och instämmer i högre grad, för vart och ett av påståendena, än lärare i årskurs 9. Det är inga egentliga skillnader mellan olika ämnesprov i den här frågan.

I intervjustudien kritiserar flera lärare i SO-ämnena att flera uppgifter i samma prov handlar om liknande områden eller liknande förmågor.⁷³ Detta medför att proven blir onödigt omfattande och riskerar att trötta ut eleverna. Lärarna i årskurs 6 är överlag något mer positiva till provens utformning visavi kursplanerna

I intervjustudien ger de flesta elever uttryck för att det mesta av ämnesinnehållet i proven känns igen från undervisningen. Även om provuppgifterna inte är likadana som dem i undervisningen, tycker eleverna att uppgifterna tangerar det man lärt sig före provet. Flera elever upplever dock att uppgifterna i de nationella proven är svårare och mer omfattande än de uppgifter de mött i undervisning och övriga prov. Den större komplexiteten gäller främst i ämnesproven i SO och i matematik.

I den fristående enkäten handlar frågorna inte i första hand om provens eller provuppgifternas förebildlighet. Men man kan ändå notera att i den enkäten är det tämligen få lärare och ännu färre rektorer som menar att det skulle vara svårt att bedöma elevers kunskaper i ett ämne om det inte fanns nationella prov.⁷⁴

I enkäten ombads lärare att värdera i vilken grad de instämmer i fyra påståenden om de nationella provens kvaliteter. Samma fråga ställdes även 2003 och

71 Hirsh, 2016, till exempel s. 65 f (bilaga B).

72 Svartalernativ: Instämmer i: hög grad, ganska hög grad, ganska låg grad, nästan inte alls. Se även bilaga 1 för enkätfrågor samt bilaga 4 för diagram.

73 Se Lundahl, Bonnevier et al, s. 59 f (bilaga A).

74 Se Hirsh 2016, s. 62–63.

detta redovisas i kapitel 2. Men även rektorerna tillfrågades samma fråga och skillnaderna mellan dem och lärarnas uppfattningar är inte stor. Ungefär tre av fyra rektorer, i likhet med lärarna, instämmer med att proven prioriterar viktiga kunskaper.

Avslutningsvis kan vi notera att i intervjustudien ger lärare i samtliga ämnen positiva helhetsomdömen om provens utformning. Provuppgifterna tillsammans med bedömningsanvisningarna utgör bra konkretiseringar av kunskapskraven. Proven i engelska, matematik och svenska är mer uppskattade än ämnesproven i NO och SO. Den kritik som framförs mot provens utformning rör framför allt uppgifternas utformning, kravgränserna för betyget E och att proven på olika sätt är för omfattande. Å ena sidan anses kravnivån för betyg E för låg i de muntliga delarna i matematik och engelska. Å andra sidan uppger lärare att kravnivån för betyg E är för hög i läsförståelseprovet i svenska. Det framförs även kritik om att det talade språket kan vara svårt att förstå i engelskans hörförståelsedel. Elever uppger även att de är ovana att föra längre resonemang, som de behöver göra i SO-proven, samt att skriva labbrapporter som de gör i NO-proven.

Provens stöd för likvärdig bedömning

Bedömningsanvisningarna innehåller mycket information; matriser, bedömningskommentarer samt även exempel på olika autentiska elevsvar men även kommentarer kring exempelvis systematiska fel eller missuppfattningar. Bedömningsanvisningarna får därför både en tydliggörande och en styrande roll eftersom de både konkretiserar de mer abstrakta kunskapskraven och tillhandahåller konkreta tillämpningar.

Bedömningsanvisningarna upplevs som ett gott stöd för lärarna. Dels för bedömning av elevers kunskapsnivå och dels för lärarnas egen kompetensutveckling. Så många som nio av tio lärare anser att bedömningsanvisningarna, i "ganska hög" eller "hög" grad, är ett stöd för bedömning av elevernas kunskapsnivå. Sju av tio lärare i 2015 års enkät anger att bedömningsanvisningarna är ett stöd för den egna kompetensutvecklingen. Frågorna ställdes även 2003, men då användes begreppet "lärmaterial" istället för "bedömningsanvisningar". Frågan är därför inte direkt jämförbar. Men, för frågan om den egna kompetensutvecklingen, är det närapå en dubbelt så stor andel lärare anger i "ganska hög" eller "hög" grad 2015 jämfört med 2003.

Bedömningsanvisningarna uppfattas i högre grad vara ett stöd för bedömning för lärare i årskurs 6 jämfört med årskurs 9. Även i intervjustudien får bedömningsanvisningarna positiv kritik av lärarna, framför allt i matematik. I svenska och SO är bedömningsanvisningarna mest omfattande och har det största tolkningsutrymmet. Ibland är tillämpningen oproblematiserad men lärare kan ställas inför dilemman när de ska tillämpas i bedömningen av elevernas prestationer. Å ena sidan kan alltför generella anvisningar ge ett större tolkningsutrymme. Å andra sidan är det inte säkert att mer detaljerade och "snävare" bedömningsanvisningar är den bästa lösningen för bedömningsarbetet. Bedömning innebär alltså något form av tolkning.

I enkäten 2015 frågade vi hur lärare värderar de nationella provens stöd och vägledning för bedömning av elevers kunskaper och lärande.⁷⁵ Tämmligen många lärare i årskurs 6, och fler där än lärare i årskurs 9, anser genomgående att proven vägleder dem i bedömningen men även för att upptäcka elevers hittills dolda svagheter och styrkor. Detta gäller både för 2015 års enkät och den fristående enkäten. Att lärare i årskurs 6 anser sig få mer vägledning av proven än lärare i årskurs 9 är inte oväntat med tanke på att betyg i årskurs 6 infördes nyligen.

Lärare i matematik och svenska är de som i störst utsträckning anger att provet i "ganska hög" eller "hög" grad fungerar som en indikator på hur undervisningen fungerat i klassen. Lärarna i SO anser detta i minst utsträckning och skillnaden är betydande.

Den fristående enkäten ger en annorlunda bild jämfört med Skolverkets enkät vad gäller provens stöd för att upptäcka elevers svagheter och styrkor. I den fristående enkäten anser fler än hälften av lärarna och rektorerna att de inte får reda på så mycket nytt om elevers kunskapsnivåer. Proven bekräftar sådant man redan känner till. Vidare, menar lärarna att provresultaten i tämligen låg grad bidrar till att ge en tydligare bild av elevers eventuella svårigheter och utvecklingsmöjligheter. I den mån proven gör det är det svårt att hinna med att undervisa om eventuella "kunskapsluckor" då det inte alltid återstår (beroende på ämnesprov) så mycket undervisningstid innan eleverna lämnar årskursen. Två av tre lärare menar dessutom att likvärdig bedömning skulle kunna uppnås lika bra med hjälp av en "bank" med nationellt utformade prov.

Lärare är ibland osäkra på vilka anpassningar som får göras vid genomförande av proven, vilket är en återkommande fråga under provtider. På följdfrågan om vad som bidrar till detta anger många lärare att det är mängden text som elever behöver *läsa* i olika nationella prov. Nästan lika många lärare anser att det är mängden text som eleverna ska *producera* i proven som kan missgynna vissa elever. Resultaten bekräftas i intervjuerna där bland annat lärare i matematik och NO uttrycker en oro att proven missgynnar elever som lärarna uppfattar som ämnesstarka, men som samtidigt kan vara svagare i att skriva.

Vad tycker lärare om provbetygen?

I enkäten 2015 efterfrågades även lärarnas synpunkter om de metoder som används för att väga samman delprovresultaten till ett sammanfattande provbetyg. Metoderna för denna sammanvägning varierar mellan ämnesproven. Lärarna fick ta ställning till tre påståenden som handlade om de metoder som används för att väga samman delprovresultaten till ett sammanfattande provbetyg. I vilken grad är det:

- *Tydligt beskrivet hur man ska gå tillväga för att räkna ut provbetyget?* Nio av tio lärare anser att metoden för hur man väger samman delprovresultaten i "ganska hög" eller "hög" grad är tydligt beskriven.
- *En tidsödande arbetsuppgift?* Drygt hälften av lärarna anser att sammanvägningen är en tidsödande uppgift.
- *Lätt att förstå varför den valda metoden används?* Sex av tio lärare anser att det är lätt att förstå varför den aktuella metoden används i deras ämne.

---

⁷⁵ Se bilaga 1, lärarfråga 14.

Lärare i de ämnen där ämnesproven funnits längst; engelska, matematik och svenska, har i störst utsträckning angett att metoden är tydligt beskriven och enkel att förstå. Lärare i SO är de som i störst utsträckning anger att det är en tidsödande uppgift. Lärare med kort yrkeserfarenhet, mindre än fem år, tycker oftare att sammanvägning av provbetyg är en tidsödande uppgift jämfört med lärare med längre yrkeserfarenhet.

I intervjustudien har metoderna för sammanvägning diskuterats, särskilt bland lärare i engelska. Flera lärare lyfter fram sammanvägningsmetoden som problematisk när det kommer till elever med en ojämn kunskapsprofil. Dessa lärare uppskattar inte att det sammanvägda betyget på provet baseras på andra principer än på de som gäller för betygssättning av termins- och ämnesbetyg. Några lärare i intervjustudien önskar att det sammanvägda betyget skulle tas bort.

Som vi ovan sett riktar flera lärare kritik mot principerna för sammanvägning i ämnesproven i engelska. Eleverna riktar istället sin kritik mot sammanvägningen till provbetyg i svenska. De menar att den inte ger en rättvisande och nyanserad bild av de olika förmågorna. Ett misslyckande på en enskild del får stora konsekvenser på hela provbetyget, något som kan leda till minskad motivation för eleverna:

Jag tycker att när man räknar ihop svenskan så borde man vara lite snällare. Annars orkar man inte göra någonting överhuvudtaget om man ändå får dåligt betyg. Blir väl att man skiter i det (elev om ämnesproven i svenska, åk 6).

Jag menar själva systemet fungerar ju inte egentligen. Att du måste ha alla E-spalter [betyg E] för att få ett D eller så. Jag menar missar du någonting där så får du det, även om du egentligen är jättebra på någon grej. Jag menar det är ju jättesvårt och få ett A [i betyg]. Det räcker ju med att man bara pajar typ läsförståelse. Så får man ju inte ett A i svenska (elev om ämnesproven i svenska, åk 9).⁷⁶

I både enkäten och i intervjuerna upplevs både kommunikationen om provresultat och de statistiska skillnaderna mellan provresultat och betyg som problematiska. Här handlar det framför allt om hur skillnaderna mellan provbetyg och ämnesbetyg uppfattas i medier och av utomstående, men också om hur de används av Skolverket. En lärare i intervjustudien uttrycker det så här:

Vi skulle aldrig kunna sätta betyg på det sätt som provresultaten sätts i engelska. Och då blir det fel. Det är som att jämföra äpplen och päron. Det blir helt galeat. Och det där är ju så svårt för eleverna och förstå, och föräldrar när de kommer och funderar eller frågar (lärare i engelska, årskurs 9).⁷⁷

Missgynnar proven vissa grupper av elever?

I relation till provens syften, och då särskilt likvärdig bedömning och måluppfyllelse, efterfrågades lärarnas uppfattningar om ifall proven missgynnar vissa grupper av elever.

På frågan om nationella provet ger olika förutsättningar till flickor och pojkar att prestera på provet har åtta av tio lärare angett att det inte är någon skillnad mellan könen. Det är ingen signifikant skillnad mellan årskurs 6 och 9 eller mellan ämnesproven.

⁷⁶ Lundahl, Bonnevier et al 2016, s. 72.

⁷⁷ Lundahl, Bonnevier et al 2016, s. 71 f.

De lärare som anser att provet ger olika förutsättningar för flickor och pojkar att prestera på provet uppmanades att kommentera varför. De vanligaste kommentarerna handlar om att flickor har bättre läsförståelse och är bättre på att läsa längre texter. Flickor är bättre på att skriva, formulera och uttrycka sig, de har bättre abstraktionsförmåga, är mer mogna än pojkar och har bättre koncentrationsförmåga. Några nämner att pojkarna har lättare för de muntliga proven. Andra kommentarer handlar om att pojkar har lättare i flervalsfrågor och att pojkar är mer benägna att chansa på proven än flickor.

På frågan *Anser du att det nationella provet på något sätt missgynnar elever?* anger en övervägande andel lärare (sju av tio), i både årskurs 6 och 9, att nationella prov missgynnar elever med annat modersmål än svenska.⁷⁸ Lika stor andel lärare anser att nationella proven missgynnar elever med behov av särskilt stöd.⁷⁹

Tittar man närmare på de olika ämnena är det lärare i matematik och svenska som i större utsträckning än övriga anser att proven kan missgynna dessa elevgrupper.

De lärare som svarat ”ja” eller ”i någon mån” på om provet missgynnar vissa elever besvarade följdfrågor om vad som kan missgynna dessa elevgrupper.

Många lärare anser att det är mängden text som elever behöver *läsa* men även *producera* i proven som kan missgynna elever. Omkring åtta av tio lärare anser att det är mängden text eleverna behöver *läsa* som kan missgynna elever. Mer än hälften av alla lärare som besvarat frågan anser i ”hög” eller ”ganska hög” grad att proven kan missgynna på grund av mängden text som eleverna behöver *producera* i provet. Lärare i NO och SO instämmer med detta i högst utsträckning. Vad gäller den *språkliga svårighetsnivån* i proven anser cirka tre av fyra lärare i matematik, NO och SO att detta kan missgynna vissa elevgrupper. Däremot anser inte lärarna, i någon större utsträckning, att elever missgynnas av att proven skulle förutsätta ingående kunskaper om svensk kultur.

Dessa synpunkter förstärks av diskussioner om språkliga förutsättningar i intervjustudien. Där riktas en del kritik, både från lärare och elever, mot för hög svårighetsgrad i ämnesproven i svenska och SO. För ämnesproven i svenska finns en invändning mot att delproven i skrivning har höga krav på textkompetens, men även mot läsprovets val av teman och text. I ämnesprovet i SO kritiseras att vissa resonemangs- och reflektionsuppgifter ställer krav på en mognad som eleverna inte uppnått. Elever som inte läser och skriver tillräckligt snabbt kan även missgynnas av provens tidsgränser. Även vissa elever riktar kritik mot att provtiden är otillräcklig i SO-proven och i delprovet i skrivning i svenska.

Vad gäller krav på läs- och skrivförmåga i proven framkommer det bland både lärare och elever att framgång i ämnesproven förutsätter goda skriftliga kompetenser. Detta ses som problematiskt bland SO- och NO-lärarna i intervjustudien, men även en del matematiklärare nämner problemet. Även elever tar upp att SO-proven testar läsförståelseförmågan:

Det kanske var mer läsförståelse man kollade i SO. Så tyckte jag (elev om ämnesproven i åk 9).⁸⁰

78 Lärare som svarat ”ja” eller ”i någon mån”.

79 Lärare som svarat ”ja” eller ”i någon mån”.

80 Lundahl, Bonnevier et al 2016, s. 50.

Lärarna menar att elever kan vara duktiga i ämnet, men att det inte kommer fram om man är svagare på skriftliga resonemang. Detta kan missgynna elever som är starka i ämnet men svagare i skriftlig förmåga, något som förs fram av lärare i matematik och NO. Det motsatta förhållandet kan också vara problematiskt menar lärare i SO och NO. Läs- och skrivstarka elever kan ha en fördel vid dessa prov, vilket riskerar att provresultatet säger mer om elevernas språkkunskaper än deras ämneskunskaper.

Även i den fristående enkäten tar många lärare upp att eleverna behöver bli bättre på läsförståelse och skrivande för att klara ämnesprovet i NO samt att eleverna behöver tränas i att skriva på ett snabbare sätt än vad man vanligtvis gör när man arbetar med uppsatsskrivande.⁸¹

Provresultatens användning

I relation till provens andra syfte, om att ge underlag för analyser i vilken utsträckning kunskapskraven uppfylls, efterfrågades både rektorers och lärares användning av provresultaten. Bland annat frågade vi rektorerna hur analyser av provresultaten används. De flesta rektorer svarar att de använder provresultaten till att:

- analysera den egna skolans utfall,
- provresultaten används som underlag till huvudmannen,
- provresultaten används som underlag vid studiedagar.⁸²

Många rektorer anser även att de i hög grad har god kunskap om provresultaten på den egna skolan, men betydligt färre anger att de har samma goda kunskaper om provresultaten på huvudmannanivå.

Vi frågade även rektorerna om hur provresultaten används på skolan. Åtta av tio rektorer uppger att provresultaten som ”regel” eller ”ibland” används som underlag vid bedömning av lärares undervisning. Tyvärr kan vi inte av enkäten utläsa på vilket sätt rektorerna i dessa fall bedömer lärarnas undervisning. Nästan lika många rektorer svarar att provresultaten som ”regel” eller ”ibland” används som underlag vid resursfördelning. Provresultaten används även regelbundet som underlag vid pedagogiska insatser.

I 2015 års enkät frågade vi rektorerna om proven rättas externt. Endast en mycket liten andel skolor använder sig av extern rättning (oavsett ämnesprov). Några rektorer anger att de använder sig av extern rättning för första gången. Flera tar upp att besluten baseras på syftet att förbättra förutsättningar för likvärdig bedömning och minska arbetsbelastningen för de lärare som genomför proven. Några skolor använder extern rättning för att jämföra med den egna rättningen och på så sätt skapa underlag för diskussioner om likvärdig bedömning.

I intervjustudien anger lärarna att de i regel återkopplar provresultaten individuellt till eleverna. Vanligen handlar det om att delge eleverna det samlade provresultatet men ibland också hur de presterat på de olika delproven. Något mer hinns oftast inte med. Många lärare, i intervjustudien, uttrycker dock en önskan om mer utförliga genomgångar av hur det gått, varför utfallet blev som det blev och hur man kan gå vidare, men tiden räcker som sagt inte till. Även eleverna skulle vilja ha mer återkoppling av provresultaten.⁸³

81 Hirsh 2016, s. 34–35.

82 Svartalernativ, ”ja” eller ”nej”. Svartalerna varierar mellan nio av tio till sju av tio i dessa frågor. Se även bilaga 4.

83 Lundahl, Bonnevier et al 2016, s. 80.

I 2015 års enkät tillfrågades lärarna om sin syn på hur viktiga provresultaten är på deras skola.⁸⁴ Mindre än hälften av lärarna i 2015 års enkät anger att provresultaten ”till stor del” är styrande för betygssättningen. Lärare i engelska och matematik håller med ”helt” och ”till stor del” i större utsträckning än lärare i övriga ämnen.

I intervjustudien betonar både lärare, men även rektorer, att provresultaten bara är en del av det samlade underlag lärarna tar hänsyn till vid betygssättning. Överensstämmelsen mellan provresultat och betyg är i praktiken vanligtvis stor menar lärarna, och att det på individnivå kan avvika ser man som oproblematiskt. Den här delen av de nationella provens syften förefaller väl förankrad bland lärare. Men det finns också lärare som menar att provresultatet som *ett* underlag bland flera vid betygssättning inte stämmer överens med arbetsinsatsen och tidsåtgången:

Så mycket som det fokuseras på dem, ska man stå och säga att det har inte betydelse? För vi lägger ner otrolig mycket tid, på att göra de här (lärare i svenska och engelska, årskurs 9).

I intervjustudien har ingen av de utvärderade skolorna någon uttalad policy eller praxis för hur provresultat och betyg bör samvariera. Det är i stället upp till den undervisande läraren och i praktiken varierar det hur man gör. Vissa av elevsvaren tyder på att det bland elever finns en något annan upplevelse av denna variation.⁸⁵

Flera elevers uppfattning om relationen mellan provresultat och betyg avviker från den allmänna lärarbilden. När eleverna resonerar kring hur provresultaten förhåller sig till deras slutbetyg så tycks den allmänna uppfattningen vara att provresultaten påverkar betygssättningen i ganska hög grad. Många elever upplever att provresultatet spelade en ganska avgörande roll för betyget:

Det kan ju ha liten del i slutbetyget, men inte så mycket som det är nu. För man kan ju ha en dålig dag när man skriver prov och då kan det sänka jättemycket. Man kanske tycker att det är lättare att jobba på lektionerna och prestera med inlämningsuppgifter. Sedan blir det ett prov och då sänks man jättemycket, för man inte klarar av pressen (elev om årskurs 9-proven).

Jag märkte ju själv på betygen jag fick att det hade påverkats av de nationella proven. Och jag tror att de sa det någon gång (elev om årskurs 6-proven).⁸⁶

I intervjustudien har man även diskuterat hur provresultaten används utanför skolorna och bilden är tämligen entydig. Både rektorer och lärare är kritiska till mediernas rapportering. Denna rapportering leder alldeles för ofta till felaktiga analyser och slutsatser, anser både lärare och rektorer. Fokuseringen på skillnaderna strider med provsystemets intentioner menar man. Skolverkets redovisning av skillnader mellan provresultat och betyg tycker många lärare är motsägelsefullt.⁸⁷ Ute på skolorna ägnas studiedagar åt att diskutera dessa skillnader, och flera lärare tycker att Skolverket sviker sin egen ståndpunkt om att proven är ett underlag bland flera i betygssättningen.⁸⁸

84 Lärarfråga 25, se bilaga 1.

85 Lundahl, Bonnevier et al 2016, s 69.

86 Lundahl, Bonnevier et al 2016, s 71–72.

87 Detta är ett regeringsuppdrag som Skolverket rapporterar om årligen. Se till exempel Skolverket 2016b. *Redovisning av uppdrag om relationen mellan provresultat och betyg i grundskolans årskurs 6 och årskurs 9.*

88 Lundahl, Bonnevier et al 2016, s. 82 f.

Provens påverkan på planering och genomförande

Förberedelser inför proven

Vi frågade lärarna om de anpassar undervisningen genom att särskilt förbereda eleverna inför de nationella proven. Merparten av lärarna anger att de förbereder eleverna, i "ganska hög" eller "hög" grad, genom att informera om hur provet bedöms, vilka kriterier som gäller för olika betyg samt att de låter eleverna arbeta med uppgifter av liknande slag, till exempel gamla prov. Lärarna tar även upp det ämnesinnehåll de tror ska komma på provet om än i något mindre utsträckning än övriga svarsalternativ.

I intervjustudien framkommer det att i svenska och engelska är det ibland svårt att skilja mellan förberedelse och ordinarie undervisning. I matematik sker ofta repetition som förberedelse, medan det blev en forcerad inläsning inför ämnesproven i SO och NO när skolan får information om tilldelat provämne tre veckor innan provdatum.

Kritik mot att provämnet inom SO och NO tillkännages så sent innan proven ska genomföras kommer också fram i rektorsintervjuerna. Upplägget, menar rektorerna, skapar stress, orättvisa och i värsta fall uppgivenhet. Med ett tidigare tillkännagivande skulle organisationen och schemalaggningsen kunna anpassas.

För all del det känns lite tramsigt med det här hemlighetsmakeriet kring [...] ja, från och med i år gäller det både SO-ämne och NO-ämne. Där tycker jag man går lite åt fel håll. Det är viktigt för skolorganisationen att man vet något halvår i förväg vilket ämne det är. För en del ämnen kommer ju eleven inte läsa alls den terminen som provet genomförs och då blir det inte rättvist skolorna emellan. Hade vi vetat det hade vi kunnat lägga schemat på ett bättre sätt.⁸⁹

En annan organisatorisk effekt som också påverkar undervisningen är osäkerheten kring vilket ämne inom SO och NO som det blir prov i. I intervjustudien tar lärarna upp att detta inte alltid främjar elevernas lärande. Organisationen av ämnesproven i NO och SO gör det svårt att använda "blockläsning" och pressar istället fram undervisningsstrategier som gör det mest lämpligt att undervisa i samtliga SO- och NO-ämnena varje termin.⁹⁰

En central del i förberedelsearbetet, framför allt i årskurs 6, är att på olika sätt försöka avdramatisera proven i syfte att öka elevernas möjligheter att lyckas på proven. Att informera om provets förutsättningar, som exempelvis tidsgränser, kan istället få en motsatt effekt, nämligen att vissa elever istället uppfattar proven som stora och svåra.

Lärarna sa: "tänk på att det kan vara ett stort prov som bara håller på i en timme". Det kommer man ju aldrig hinna. Och sedan när man väl fick provet och började göra det tänkte man: "men det här var ju inte så svårt och stort" (elev i årskurs 6).⁹¹

Elever i både årskurs 6 och 9 beskriver att undervisningen under terminen innan proven som mer fullmatad och stressig. Men de uppger också att lärarna är måna om att eleverna ska lyckas så bra som möjligt på proven. I elevinter-

---

89 Lundahl, Bonnevier 2016, s 26.

90 Lundahl, Bonnevier 2016, s 79.

91 Lundahl, Bonnevier 2016, s. 28.

vjuerna framkommer även att en del lärare använder de kommande nationella proven för att motivera eleverna men också för att understryka ämneskunskapernas värde. Dessa förberedelser kan få andra effekter än vad läraren avsett. Här beskriver en elev den bild hen fått om provens betydelse:

Det fanns några lärare som liksom i längre ord beskrev att om du inte lär dig det här kommer du bli hemlös när du blir äldre. Dom sa inte så, men om man skulle lägga ihop alla deras meningar till en så skulle det bli, när du blir äldre så kommer du bli hemlös (elev i årskurs 6).⁹²

En annan elev beskriver terminen innan proven som stressig:

Jag kommer ihåg att våra lärare var väldigt hajpade över det här med nationella och så, det var det enda vi gjorde. Vi måste förbereda för det och så prata om det i all oändlighet (elev om årskurs 9-proven).⁹³

Även i den fristående enkäten har man frågat lärare om förberedelser inför proven. Där framkommer att i årskurs 9 är förberedelserna ofta inte är likadant utformade inom skolan. Oftast finns det inte riktlinjer på skolorna för hur förberedelserna ska gå till utan det är upp till varje lärare.⁹⁴

Möjligheter till samarbete

Vi efterfrågade både rektorers och lärares synpunkter på samsarbetsmöjligheter på skolan i samband med:

- Provens genomförande
- Bedömningen av elevernas prestationer i provet
- Provresultatens användning vid betygssättning av termins- eller slutbetyg.

Lärare anser överlag att de har goda eller mycket goda möjligheter till samarbete med kollegor. Omkring åtta av tio lärare uppger att de har ”mycket” eller ”ganska” goda möjligheter inför provens genomförande och bedömning.

Rektorerna värderar möjligheterna till samarbete som bättre än vad lärarna gör. Detta gäller framför allt lärarnas möjligheter till samarbete vid betygssättning där cirka hälften av rektorerna anser att möjligheterna är ”mycket goda” jämfört med en dryg femtedel av lärarna.

Lärare i årskurs 9 är mer nöjda med samsarbetsmöjligheterna och anser i högre utsträckning att möjligheterna är ”mycket goda”, för både genomförande och bedömning, än lärare i årskurs 6. I detta sammanhang kan dock noteras att lärare i årskurs 6 relativt nyligen har fått rätten att utfärda betyg.

Förutom möjligheter till samarbete efterfrågades även vad lärare tycker är viktigt att samarbete kring. De allra flesta lärare anger att det är mest viktigt att samarbete kring provens genomförande och bedömning, något som de också har bäst möjligheter till. Det näst viktigaste är provresultatens användning vid betygssättning. Just provens roll i betygssättningen är något som många lärare kommenterat och som de upplever som oklart.

92 Lundahl, Bonnevier 2016, s. 29.

93 Lundahl, Bonnevier 2016, s 28.

94 Hirsh 2016, s. 45.

Vi ville också ta reda på hur lärare anser att möjligheterna till samarbete organiseras på skolorna. Det är vanligast att man i lärolaget har ett gemensamt ansvar för samarbetet. Minst vanligt, enligt lärarna, är det att rektor ansvarar för att organisera samarbetet. Rektorernas svar på samma fråga är att de anser att samarbetet ingår i skolans organisation, det vill säga att samarbetet organiseras på rektorernas initiativ snarare än lärarnas.

Även i intervjustudien kan vi se att det i huvudsak är lärarna som planerar genomförandet, med något undantag där skolledningen organiserar arbetet som lärarna sedan verkställer. Bedömningsarbetet anses vara det mest tidskrävande arbetet i samband med nationella proven. De orsaker som nämns är att den tilldelade tiden inte räcker till för bedömning och rättning.

Är proven ett stöd eller en belastning?

I vilken grad proven är ett stöd eller en belastning och vilka eventuella effekter detta kan ha för undervisning och arbete framkommer i ett flertal frågor.

Bland annat efterfrågades rektorernas synpunkter på de nationella provens effekter för skolans arbete.⁹⁵

- De flesta rektorer anser helt eller till stor del att proven blivit en allt större belastning på skolans arbete. En något större andel av rektorer med upp till 10 års erfarenhet håller med helt eller till stor del i detta påstående.
- Påståendet om att proven är ett stressmoment för elever instämmer flertalet rektorer "helt" eller "till stor del" i. De minst erfarna rektorerna (1–5 år i yrket) instämmer i detta i störst utsträckning.
- Flertalet rektorer instämmer i att provresultaten har givits större vikt över tid. De mest erfarna lärarna, med över 20 år i yrket, instämmer i störst utsträckning till detta.
- En övervägande andel rektorer instämmer inte i att provresultaten i allt högre grad bidrar till konkurrens skolor emellan. De minst erfarna lärarna (1–5 år i yrket) är de som i störst utsträckning instämmer helt eller till stor del i detta påstående.
- En övervägande andel rektorer håller inte heller med om att skolans uppdrag skulle klara sig bättre utan proven. De flesta rektorer med längst erfarenhet (mer än 10 år i yrket) intar här den ståndpunkten.
- De flesta av rektorerna instämmer inte i att de nationella proven skulle minska behovet av att använda lokala prov.
- Hälften av rektorerna instämmer i att provresultaten är viktiga underlag för bedömningen av elevers måluppfyllelse på skolan. Det är i störst utsträckning rektorer med lång erfarenhet som instämmer helt eller till stor del i detta.
- Var tredje rektor anger att provresultaten är viktiga som underlag för bedömning av lärares undervisning. I störst utsträckning är det rektorer med över 10 års erfarenhet som instämmer helt eller till stor del i detta.

---

⁹⁵ Rektorsfråga 16, se bilaga 1 för enkätfrågor.

- Sex av tio rektorer instämmer ”delvis” eller ”inte alls” i att provresultaten i hög grad styr betygssättningen på deras skola. Detta instämmer rektorer med kortast erfarenhet i yrket något mer i än övriga.
- I enkäten tillfrågades rektorerna om de uppfattar de nationella proven som stöd eller hinder för deras skolas utveckling.⁹⁶ Mer än hälften av de mer erfarna rektorerna, med mer än 10 år i yrket, uppfattar de nationella proven som ett stöd för sin skolas utveckling. Rektorerna med upp till 10 år i yrket uppger i större utsträckning att proven både är ett stöd och ett hinder.

Mot bakgrund av provens stödjande eller belastande roll har vi även frågat rektorer om i vilken utsträckning proven bidrar till deras totala arbetsbörda.⁹⁷ En övervägande andel rektorer anger att arbetet med de nationella proven utgör ”en liten del” av deras tjänst. Var sjätte rektor uppger att proven utgör en ”nästan försumbar del” av tjänsten. Endast en av tio rektorer anser att detta utgör ”en stor del” av deras tjänst. Även i vilken mån de nationella proven bidrar till den totala arbetsbördan efterfrågades.⁹⁸ De flesta rektorer anger att proven i ”ganska låg grad” bidrar till deras egen totala arbetsbörda. Var sjätte rektor anser dock att proven bidrar i ”ganska hög grad” till deras totala arbetsbörda. Dessa resultat behöver ställas i relation till att flertalet rektorer anser att proven blivit en allt större belastning på skolans arbete.

När är de nationella proven ett stöd för arbetet?

En tämligen stor andel av kommentarerna handlar om proven som stöd för utvärdering av skolans effektivitet eller jämförelser med nationell nivå och andra skolor.

De allra flesta lärare beskriver de nationella proven som ett stöd i sitt arbete med eleverna. Elevernas lärande är oftast i fokus. Många lärare tar samtidigt upp det stöd proven är för deras egen undervisning eller deras tolkning av kursplanerna. Att proven verkligen fungerar som ett gott stöd för bedömning vittnar många lärare om, men det gör även rektorer. Provens stödjande roll i tolkning av kursplanerna är en annan vanlig synpunkt. Proven underlättar för att förstå kunskapskrav och förtydliga förmågor. Lärare med kortare yrkeserfarenhet (1–5 år) nämner oftare än andra olika svårigheter vid bedömning. Ofta är det skrivuppgifterna i språk som ges som exempel på svårigheter.

De styrda provuppgifterna är till stor hjälp, till exempel läsförståelseproven eller hörförståelsen i engelska där det finns tydliga rättningsmallar – rätt eller fel. Jag tycker att de skrivande texterna som prov är oerhört svårbedömda och svåra att ge rättvisa. Elevexempel på texter är bra och vägledande, men uppgiften får inte vara för styrande. (lärare årskurs 6, engelska)

Fler rektorer än lärare tar upp sambedömningens betydelse. Fler rektorer tar också upp kompetensutveckling i högre grad än lärare. En hel del lärare nämner dock tidsaspekterna i samband med sambedömning. Att det inte alltid finns tid

⁹⁶ Rektorsfråga 18. Svartalternativ: I huvudsak som stöd, I huvudsak som hinder, Både och. Se även bilaga 1.

⁹⁷ Rektorsfråga 3: *Uppfattar du att de nationella proven, med genomförande och resultat, utgör ett betydande eller mindre inslag i din tjänst som rektor under läsåret då de nationella proven genomförs?* Se även bilaga 1.

⁹⁸ Rektorsfråga 4. Se även bilaga 1.

för detta framkommer rätt tydligt i de öppna svaren. Både rektorer och lärare tar explicit upp provens betydelse för likvärdig bedömning. Lärare tar upp detta i något mindre utsträckning än rektorer. Några lärare påpekar även att en likvärdig bedömning kan åstadkommas utan prov.

Bedömningsanvisningarna med elevexempel är ett stöd för likvärdigheten. Det skulle vi i princip kunna göra utan att låta alla elever behöva göra alla dessa prov. Det är mycket sällan som man blir överraskad över ett provresultat, de tillför inte mycket ny kunskap om deras prestationer (lärare årskurs 9, svenska).

Proven upplevs av många lärare som ett stöd i undervisningsplaneringen men även för att få uppslag på uppgifter och områden att lägga upp undervisningen kring. Vissa lärare ger exempel på hur de involverar eleverna i proven och undervisningen, hur man analyserar betygskriterier och diskuterar provresultat tillsammans med elever. Andra exempel på provens stöd i pedagogiskt utvecklingsarbete är att många lärare vittnar om hur de använder proven för att utvärdera och utveckla sin egen undervisning.

Formativt är de en guldgruva! Vad kan jag förbättra, vilka missuppfattningar bär mina elever på med mera. Styr bort resultatfokus, kravfokus för eleverna. Gör de [proven] till nationella lektioner istället, med huvudsyfte att kartlägga lärarens undervisning etcetera (lärare årskurs 6, matematik).

Genom att analysera provresultaten kan rektorerna både prioritera samt följa upp vilka insatser som behöver sättas in utifrån måluppfyllelse. De kan också, prioritera och fördela resurser etcetera. Rektorerna som menar detta, ser också att proven används till flera olika saker i skolan, såsom exempelvis resursfördelning. Ett fåtal rektorer nämner att proven är ett stöd för lönesättning.

Vissa rektorer uppskattar prov som stöd för det systematiska kvalitetsarbetet:

I det systematiska kvalitetsarbetet är proven en bra del, mätbar och analyseringsbar. Ger indikationer om vad som behöver diskuteras, utvecklas och prioriteras. [Proven är] en bra utgångspunkt för detta arbete (rektor, årskurs 9).

När är de nationella proven en belastning för arbetet?

De vanligaste synpunkterna på frågan om provens belastning handlar om tidsåtgång och ökad arbetsbelastning, både vad gäller rättningen och själva genomförandet. Detta är något som även framkommit i andra delar av studien. Återigen ger många lärare uttryck för att de uppskattar proven men att den sammanlagda arbetsinsatsen blir för betungande. Rektorerna redogör ofta för den stress och oro som lärare men även elever känner.

Tid, organisation, struktur för rättning. Att ordinarie lärare friställs från det viktigaste de har i sitt uppdrag – undervisning! Ökad arbetsbelastning för lärare! Den oro som prov i NO och SO skapar bland både elever och personal och att inte redan i terminsstart veta vilket ämne provet kommer i (rektor, årskurs 6).

Många lärare som lämnat synpunkter tar upp rättningen som den största arbetsbelastningen. Lärare är inte sällan ensam med rättningsarbetet. Det finns kanske inte tid för sambedömning eller så arbetar man inte så på skolan. Andra mer administrativa arbetsuppgifter som inrapportering av provresultat är något som några lärare tar upp som en extra belastning.

När man genomför alla ämnen o sedan ska rapportera in för alla elever delprovsvi både till SCB, kommunen o svara på enkäter. Puh! Sedan ska betygen in i betygskataloger. Rättning, bedömning och sambedömning känns helt relevant men inte det andra! (lärare, årskurs 6, SO).

Lärare upplever också att de inte blir kompenserade för den tid de lägger ner på att bedöma och rätta proven. Lösningen på det är central rättning menar ett flertal lärare.

Central rättning! Jag som lärare kan se till att eleverna genomför proven enligt de instruktioner som finns men all rättning ska ske centralt. Jag behöver inte rätta dem för att dra nytta av allt positivt med nationella prov i form av tolkningar av läroplanen, centrala innehåll, uppgiftskonstruktioner och planering. När det gäller betygssättningen räcker det att få återkoppling i form av ifylld bedömningsmatris, där ser jag vilka förmågor mina elever har/inte har respektive styrkor/svagheter (lärare årskurs 6, SO).

Själva genomförandet av proven kan skapa stress hos både elever och lärare och påverkar då även rektorerna.

Genomförandet tar mycket tid i anspråk, speciellt för åk 6. Det stressar flera av våra elever så det är mycket pyssel runt omkring att få eleverna att känna sig trygga i provsituationen. Rättning och bedömning tar också mycket tid. Tidsstressade lärare påverkar mitt arbete som rektor. Hela skolan måste organiseras om under våren för att klara genomförande och samrättningar (rektor, årskurs 6–9).

Proven påverkar och tar tid från undervisningen genom att rektorerna behöver organisera, planera och införskaffa vikarier.

Att proven tar så mycket tid från övrig undervisning under provperioden. Att jag måste ordna tid och omfördela resurser så att proven och rättningen av dem ska gå att genomföra (rektor, årskurs 6–9).

Rektorer anser att nationella prov kräver mycket av organisationen i form av olika resurser. Vissa rektorer är väldigt kritiska och menar att proven är en sådan belastning att övrig verksamhet blir lidande. Detta leder till vanmakt inte bara för rektorer utan ”för samtliga inblandade”:

Lärares arbetsbelastning har närmast varit absurd de senaste åren. En del i detta är kraven på genomförande av nationella prov. Under de perioder som nationella proven pågår avstannar stora delar av annan undervisning. Nationella prov fungerar i huvudsak som kontroll och ej som stöd för elevens och/eller lärarens utveckling. Tanken med nationella prov är givetvis att de ska leda till en utveckling av planering, genomförande och uppföljning av undervisningen. Tyvärr leder det oftast istället till vanmakt för samtliga inblandade då kommunens resurser är små och kraven inte är i paritet med uppdragen (rektor, årskurs 9).

Vissa rektorer menar att det är lärarna själva som lägger för stort fokus på proven så att detta ”spiller” över på dem själva.

När man ska försöka peppa pedagogerna och hjälpa dem att organisera arbetet så att stressen inte blir för stor under provperioden. Upplever också att proven får för stort fokus i verksamheten och därmed tar bort tid från annat utvecklingsarbete (rektor, årskurs 9).

Proven tar tid från annat som också är viktigt såsom pedagogiska diskussioner. Detta påverkar å ena sidan pedagogisk utveckling, men å andra sidan vet vi att både lärare och rektorer tycker att de nationella proven är viktiga just för deras pedagogiska utveckling.

Avslutningsvis kan nämnas att synpunkterna om proven som belastning för rektorers och lärares arbete innehåller mindre variation än deras synpunkter om provens stödjande funktioner. Polariseringen mellan å ena sidan proven som stöd för till exempel pedagogisk utveckling, uppföljning och arbete med kursplaner och å andra sidan tidsåtgång, stress, ökad arbetsbelastning och påverkan på undervisningstid är exempel på effekter av proven i skolan.

KAPITEL 4

Diskussion

4. Diskussion

Studien har ett praktikernära perspektiv. Det huvudsakliga syftet med studien har varit att undersöka de nationella provens roll och användning i grundskolans årskurser 6 och 9. Avsikten med undersökningen har varit att försöka fånga hur lärare, rektorer och elever upplever de nationella proven. Provens syften är som tidigare nämnts att stödja likvärdighet och rättvisa i bedömning och betygssättning samt ge underlag till analyser av hur kunskapskraven uppfylls på olika nivåer i skolsystemet.

De resultat som lagts fram i den här rapporten är sådant som Skolverket till största del haft kännedom om sedan tidigare. Dels genom Skolverkets egna utvärderingar och studier samt forskning, dels genom de kontakter Skolverket har med lärare, rektorer, elever och de lärosäten som konstruerar de nationella proven. Även om enkätundersökningen har ett stort bortfall kan vi i flera fall bekräfta resultaten med vad som framkommer i intervjustudien. Liknande resultat har även framkommit i andra studier.⁹⁹

De nationella proven påverkar arbete och undervisning i större utsträckning

Sammantaget visar våra analyser att undervisningen anpassas till, och påverkas av, proven i mycket högre grad 2015 jämfört med vad som framkom i 2003 års enkät när det gäller att förbereda eleverna inför nationella proven. Detta skulle kunna påverka såväl likvärdighet i undervisningen som elevernas kunskaper och lärande.

I 2003 års enkät var det en minoritet som ansåg att proven påverkade planeringen i ganska eller hög grad, i 2015 års enkät är det en majoritet. Andelen lärare i den kategorin har nästa fördubblats och nu är det tre av fyra lärare i årskurs 9 som anser att proven påverkar planeringen under året i ganska eller i hög grad.

Lärarnas förberedelser med eleverna inför provtillfället har också förändrats rejält under perioden. I årskurs 9 var det i 2003 års enkät en minoritet av lärare som förberedde klassen genom att ta upp troligt ämnesinnehåll innan provtillfället, i 2015 års enkät är det en majoritet. Eleverna tränas även i ”provkunskap” i större utsträckning än förut. Syftet är att ge eleverna goda förutsättningar att klara av att visa sina ämneskunskaper i provet. I 2015 års enkät är det nästan nio av tio lärare som gör så. Skolans försök att öka elevernas möjligheter att lyckas på proven riskerar dock att ge en motsatt effekt. Alltför mycket förberedelser medför att elever kan få uppfattningen att proven är väldigt svåra och omfattande. I intervjuerna framkommer exempel på skolor som använder forcerad inläsning av ett ämne under de tre veckor man har på sig efter att information om ämnestilldelningen i ämnesproven i NO och SO nått skolan.

---

⁹⁹ Se till exempel Skolverket 2016a, 2015c, 2014 och 2013a.

Konsekvenser i skolan

I såväl enkäterna som intervjuerna vittnar många lärare om hur planeringen under året styrs av och utgår från de nationella proven och hur det drabbar både lärare och elever. Det är inte bara undervisningen i själva provämnet utan även andra ämnen som blir lidande menar både lärare och elever. Lärare försöker med alla medel att tillgodose elevernas behov av att få till undervisning i ”rätt” ämnesinnehåll innan proven och lägger tid på att träna på den typen av uppgifter som förekommer i proven, så kallad ”provkunskap”. Detta är något som kan få konsekvenser i undervisningen.

- Det kan medföra en så kallad *narrowing the curriculum*-effekt i de fall där lärare anpassar och snävar in undervisningen mot till exempel enkla faktakunskaper som de tror ska komma i proven, undervisningen riskerar då att bli ”ytlig”.¹⁰⁰ Även att ägna för mycket tid åt förberedelser inför provet tar tid från undervisning som borde fokusera på kunskaper, ämnesinnehåll och färdigheter. Att anpassa undervisningen helt efter de delar som prövas i provet kan alltså medföra att vissa elever inte ges den undervisning som de har rätt till.¹⁰¹
- Det kan också medföra *teaching to the test*-effekter, vilket innebär att undervisningen inriktas mot det innehåll som förväntas komma på provet. De nationella proven prövar alltid en variation av förmågor och centralt innehåll i kursplanerna. Men om proven påverkar undervisningen, som de numera gör i större utsträckning än tidigare, kan lärare ”tvingas” in i ett sådant mönster i allt större utsträckning. Detta kan i sin tur medföra att lärares fokus inriktas mot kontroll av elevernas resultat och prestationer istället för på lärande och kunskaper (i relation till kursplanerna).¹⁰²

Lärare i årskurs 6 lägger ner ett större förberedelsearbete jämfört med lärare i årskurs 9 som mer tycks luta sig mot sina erfarenheter. Detta skulle kunna tolkas som att *teaching to the test*-effekten är större i de lägre årskurserna än i årskurs 9.

Det förändrade mönster vi ser vad gäller provens påverkan mellan 2003 och 2015 är betydande. Även andra studier bekräftar detta. I Skolverkets reformutvärdering kan vi se många exempel på hur lärare förändrar undervisningen och planeringen under året på grund av proven.¹⁰³ På en global nivå kan man se att marknaden för *high stakes* standardiserade test ökar. Dessa prov används, och påverkar, i allt större omfattning utbildning och undervisning. Motiven är inte sällan marknadsmässiga och förhoppningarna att utbildningens standard ska höja länders humankapital och internationella tävlingsförmåga är

---

100 I ett nationellt prov prövas delar av kunskapskraven, att pröva alla kunskapskrav skulle ge orimligt omfattande prov.

101 Ungefär ”snäva in” eller ”smalna av” läroplanen. Det finns ingen vedertagen svensk översättning av begreppet. Se till exempel Skolverket 2004a.

102 Ungefär ”undervisning med utgångspunkt i provet”. Begreppet har ingen vedertagen översättning till svenska. *Teaching to the test* behöver inte alltid vara negativt. Se till exempel Styron, J & Styron R. 2012. *Teaching to the Test: A Controversial Issue in Quantitative Measurement*.

103 Skolverket 2015c *Skolreformer i praktiken*.

framträdande.¹⁰⁴Vissa forskare menar att utbildning i högre utsträckning börjar vila på standardiserade tester, med sitt ursprung i psykometriska metoder. Dessa tester har börjat påverka utbildningssystemet konkret och praktiskt.¹⁰⁵ Något vi också kan se i vår undersökning.

Proven som stöd för likvärdig bedömning

Både lärare och rektorer anser själva att de nationella proven bidrar till en likvärdig bedömning och rättvis betygssättning, likaså att de bidrar till måluppfyllelse, i högre grad 2015 än i 2003 års enkät. Proven, uppgifterna och bedömningsanvisningarna bidrar till likvärdiga förutsättningar, men lärare tolkar styrdokumenterna på olika sätt. För att en bedömning ska vara likvärdig krävs att lärare värderar elevers prestationer på ett likvärdigt sätt utifrån en liknande tolkning av styrdokumenterna. Ett sätt att stödja en likvärdig bedömning är just de bedömningsanvisningar och de autentiska elevlösningar som de nationella provtillhandahåller och som lärare använder i sina tolkningar av elevernas prestationer. Ett annat sätt är att eleverna genomför proven under så likvärdiga former som möjligt, att elever får liknande förberedelser i undervisningen inför provtillfället och liknande förutsättningar vid själva provtillfället. Provens reella effekter för likvärdighet går inte att mäta genom enkäter och intervjuer, däremot kan vi belysa hur förutsättningarna för en likvärdig bedömning varierar.

De flesta lärare och rektorer anser själva att de nationella proven bidrar till en likvärdig bedömning och rättvis betygssättning, likaså att de bidrar till elevernas måluppfyllelse.¹⁰⁶ Eleverna är delvis av en annan uppfattning och vissa av dem menar att orättvisor i bedömningen kan leda både till stress och till att de tappar motivationen. Till exempel upplever elever att metoderna för sammanvägning inte alltid ger en rättvisande bild av deras prestationer. Om eleven misslyckas på ett delprov upplever de att detta får stora konsekvenser på hela provbetyget, något som också kan leda till minskad motivation.

I Skolverkets utvärdering av den nya betygsskalan och de nya kunskapskraven framkommer svårigheterna med att skapa bättre förutsättningar för en mer likvärdig betygssättning.¹⁰⁷ Lärare uppger att kunskapskraven blivit något tydligare än tidigare men att detta inte säkert leder till en mer likvärdig betygssättning. I bedömningsarbetet ingår ju alltid någon form av tolkning, explicit eller implicit, av kursplanerna. Likvärdig bedömning behöver så att säga kalibreras på ett tidigare stadium i bedömningsprocessen och med utgångspunkt i kurs- och läroplanerna.

I utvärderingen *Skolreformer i praktiken* lyfts också svårigheter i bedömningsarbetet fram. Betyg och provresultat är ju de mått på måluppfyllelse och resultat som har en särställning, såväl i skolan som hos huvudmannen. I den utvärderingen jämförs enkätsvar från 2004 och 2014 och de visar att minst lika många

104 Se Lingarda et al. 2013. *Testing regimes, accountabilities and education policy: commensurate global and national developments*. samt Lundahl & Tveit, 2014. *Att legitimera nationella prov i Sverige och i Norge – en fråga om profession och tradition*.

105 Se Lundahl & Waldow, 2009. Standardisation and 'quick languages': the shape-shifting of standardised measurement of pupil achievement in Sweden and Germany. *Comparative Education*.

106 Se även Skolverket 2014. *Så tycker lärare om de nationella proven 2013*.

107 Skolverket 2016a. *Utvärdering av den nya betygsskalan samt kunskapskravens utformning*. Regeringsuppdrag.

lärare nu som då upplevde stora problem i att få till stånd en nationellt likvärdig betygssättning.¹⁰⁸ I föreliggande studie anser många lärare, men även rektorer, att proven och bedömningsanvisningarna främjar en likvärdig bedömning. Frågan gäller här visserligen provbetygen, men eftersom lärare i stor utsträckning tar hänsyn till provresultaten vid betygssättning kan det ändå ge en fingervisning om provens effekter.

I Skolverkets statistik kan vi se att i de ämnen som genomför nationella prov har man en lägre ökning av den genomsnittliga betygspoängen jämfört med ämnen som inte har nationella prov.¹⁰⁹ Men vi kan också se att variationen mellan skolornas avvikelser av provresultat och betyg är stor. Detta är en indikator på att bedömningen inte alltid är likvärdig, vare sig på individnivå eller på skolenivå. Det finns flera möjliga förklaringar till detta, men en viktig förklaring, sett ur ett likvärdighetsperspektiv, är att lärare på olika skolor tolkar kunskapskraven olika.¹¹⁰

Lärare, rektorer och elever är kluvna till proven

Det utmärkande resultatet är den kluvenhet som finns för å ena sidan provens fördelar och stöd och å andra sidan den arbetsbelastning och tidsåtgång relaterade till provens genomförande såsom föreberedelser, bedömning, rättning och rapportering av provresultat. Vissa lärare och rektorer är mycket kritiska och menar att proven är en sådan belastning att övrig verksamhet blir lidande och att detta leder till vanmakt. Elever upplever stress både före, under och efter proven. Det kan handla om själva provsituationen, rädsla för att inte klara av eller förstå instruktioner men även om att provresultaten ska påverka deras kommande betyg mycket. Vissa elever i intervjustudien har upplevt lärarnas stress då det gått ut över undervisningen. I flera andra studier bekräftas att de nationella proven är tidskrävande och att de ger upphov till stress och en alltför hög arbetsbelastning.¹¹¹

Lärarna i studien uttrycker överlag sin uppskattning över de olika ämnernas provkonstruktioner. Det är framför allt engelska, matematik och svenska som lärarna är särskilt positivt inställda till och proven beskrivs som ”väl inkörda”.¹¹² Många lärare instämmer i att proven prioriterar viktiga kunskaper, det ansåg man i hög grad 2003 och det anser man även 2015. Proven konkretiserar kursplanerna, något som många lärare upplever behövs eftersom kursplanerna mer eller mindre uttalat anses vara diffusa. Denna kritik framkommer även i utvärderingen av den nya betygsskalen.¹¹³

Kluvenheten till proven yttrar sig även i skilda uppfattningar om proven som stöd för bedömning och betygssättning. Många lärare och rektorer i den fristående enkäten menar att proven bekräftar det lärarna redan vet om elevernas kunskaper och förmågor och inte tillför nya upptäckter av elevers svagheter och/eller styrkor. Men, omkring hälften av lärarna i 2015 års enkät uppger att

108 Skolverket 2015c. *Skolreformer i praktiken*. s.15.

109 Se till exempel Skolverket 2016b. *Redovisning av uppdrag om relationen mellan provresultat och betyg i grundskolans årskurs 6 och årskurs 9*.

110 Se framför allt Skolverket 2007 och 2009a för analyser av likvärdig bedömning.

111 Till exempel Lärarförbundet 2010, Lärarnas Riksförbund 2011, Skolverket 2013 & 2015.

112 Se även Skolverket 2014. Resultaten stämmer väl överens med sammanställningen av 2013 års lärarenkäter, drygt 22000 besvarade enkäter.

113 Se Skolverket 2016a.

proven ger en bra vägledning i bedömning av elevers kunskaper samt att proven hjälper dem att upptäcka hittills dolda svagheter och styrkor hos eleverna.

Många lärare anser att proven kan missgynna elever med annat modersmål än svenska men även elever som behöver särskilt stöd. Det är mängden text som elever behöver *läsa* i proven men även text de ska *producera* i proven som kan missgynna. Proven kan missgynna elever som uppfattas som ämnesstarka, men samtidigt skrivsvaga. Svårigheter kan handla om att inte förstå instruktioner i provet eller inte hinna skriva färdigt inom provtiden. Den motsatta effekten kan också uppstå i vissa fall, det vill säga att provresultaten i matematik och NO kan bli missvisande höga för språkstarka elever som ”är duktiga på svenska”.

Lärare och elever har olika uppfattning om hur stor vikt som läggs på provresultat (provbetyg) vid betygssättning. Lärare menar att proven är ett underlag bland flera och eleverna upplever att en mycket stor vikt läggs på provresultatet vid betygssättningen. Flera lärare i intervjuerna, men även i enkätens kommentarer, uttrycker att provresultaten ofta används till att höja, och mer sällan till att sänka betyg. Detta är något som bekräftas av Skolverket rapporter om skillnader mellan provbetyg och terminsbetyg (så kallade ”nettoavvikelser”).¹¹⁴

En kritik som ganska många lärare och rektorer i både 2015 års enkät och i intervjustudien tar upp är kommunikationen av provresultat och provresultat i relation till termins- och slutbetygen. Dessa lärare och rektorer kritiserar såväl Skolverket som medias och huvudmannens fokus på skillnader och avvikelser mellan provbetyg och slutbetyg. Denna kritik kan ha sina grunder i att bedömningen av elevernas kunskaper och måluppfyllelse åtminstone delvis har flyttats utanför undervisningens kontext genom att de nationella proven får stor betydelse i uppföljningen av skolans resultat och prestationer.¹¹⁵

När avvikelser uppstår i grupper på skolnivå mellan provresultat och betyg blir det enligt både lärarna och rektorerna viktigt att diskutera och reflektera kring tänkbara bakomliggande orsaker. Provresultaten används i tämligen stor omfattning både som underlag i utvärdering av undervisningen och både som underlag inför resursfördelning. Men användningen av provresultaten leder inte per automatik till systematiskt kvalitetsarbete. Den generella bilden i studien är att få skolor har en systematisk uppföljning av resultaten på skol- eller huvudmannanivå.

Avslutningsvis kan vi konstatera att ett mönster som framträder genom analyserna är att provens påverkan på undervisningen har ökat i stor utsträckning under en tolvårsperiod. Detta skulle kunna medföra vissa konsekvenser. Till exempel att undervisningen i högre grad präglas av de nationella proven – som inte kan pröva hela kursplanen – istället för att undervisningen utgår från hela kursplanerna. Men det kan även medföra att elever får tillgång till en undervisning som är mer likvärdig än den skulle vara utan de nationella proven.

---

114 Se till exempel Skolverket 2015a och 2016b.

115 Jämför Lundahl & Tveit 2014 men även Lundahl 2009.

Referenser

- Eurydice report 2015. *Languages in Secondary Education An Overview of National Tests in Europe 2014/15*.
- Gustafsson, J-E., Cliffordson, C. & Erickson, G. 2014. *Likvärdig kunskapsbedömning i och av den svenska skolan – problem och möjligheter*. SNS Utbildningskommission.
- Gustafsson, J.E. & Erickson, G. 2013. To trust or not to trust? Teacher marking versus external marking of national tests. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 25(1), 69–87.
- Lindahl E, 2007. *Systematiska avvikelser mellan slutbetyg och provresultat – spelar elevens kön och etniska bakgrund roll?* Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering. Rapport 2007:22.
- Lingarda, B., Martinob, W., Rezai-Rashtib, G. 2013. Testing regimes, accountabilities and education policy: commensurate global and national developments. *Journal of Education Policy*, 2013 Vol. 28, No. 5, 539–556.
- Lundahl, C. 2009. *Varför nationella prov? – framväxt, dilemman, möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundahl, C & Tveit, S. 2014. Att legitimera nationella prov i Sverige och i Norge – en fråga om profession och tradition. *Pedagogisk Forskning i Sverige*. 19 (4–5).
- Lundahl & Waldow, 2009. Standardisation and ‘quick languages’: the shape-shifting of standardised measurement of pupil achievement in Sweden and Germany. *Comparative Education*, 45 (3), 365–385.
- Läraryrket 2013. *Låt lärare vara lärare*. Perspektiv på läraryrket. Rapport.
- Lärarnas Riksförbund 2010. *Låt inte lärarna betala reformerna!* Rapport.
- Skolinspektionen 2015. *Ombedömning av nationella prov 2014: ”Processerna spelar roll.”* Regeringsuppdrag.
- Skolinspektionen 2014. *Uppenbar risk för felaktiga betyg. 2014:8*. Rapport.
- Skolinspektionen 2014. *Olikheterna är för stora*. Rapport.
- Skolinspektionen 2012. *Lika för alla? Omrättning av nationella prov i grundskolan och gymnasieskolan under tre år*. Rapport.
- Skolverket 2016a. *Utvärdering av den nya betygsskalan samt kunskapskravens utformning*. Regeringsuppdrag.
- Skolverket 2016b. *Redovisning av uppdrag om relationen mellan provresultat och betyg i grundskolans årskurs 6 och årskurs 9*. Regeringsuppdrag. Dnr 2016:00318.
- Skolverket 2015a. *Redovisning av uppdrag om avvikelser mellan provresultat och betyg i grundskolans årskurs 6 och årskurs 9*. Regeringsuppdrag, Dnr U2014/335/S.
- Skolverket 2015b. *Grundskollärares tidsanvändning. En fördjupad analys av Lärarnas yrkesvardag*. Skolverkets rapport nr: 417.

- Skolverket. 2015c. *Skolreformer i praktiken*. Skolverkets rapport nr: 418.
- Skolverket 2014. *Så tycker lärare om de nationella proven 2013*. Skolverkets rapport nr: 404.
- Skolverket 2013a. *Lärarnas yrkesvardag. En nationell kartläggning av grundskollärares tidsanvändning*. Skolverkets rapport nr: 385.
- Skolverket. 2013b. *Sambedömning i skolan: exempel och forskning*. Stödmaterial.
- Skolverket 2012. *Likvärdig utbildning i svensk grundskola? En kvantitativ analys av likvärdighet över tid*. Skolverkets rapport nr: 374.
- Skolverket 2009a. *Likvärdig betygssättning i gymnasieskolan. En analys av sambandet mellan nationella prov och kursbetyg*. Skolverkets rapport nr: 338.
- Skolverket 2007: *Provbetyg-Slutbetyg-Likvärdig bedömning?* Skolverkets rapport nr: 300.
- Skolverket 2004a. *Det nationella provsystemet i den målstyrda skolan. Omfattning, användning och dilleman*.
- Skolverket 2004b. *Prövostenar i praktiken. Grundskolan nationella provsystem i ljuset av användares synpunkter*.
- SOU 2016:25 *Likvärdigt, rättssäkert och effektivt – ett nytt nationellt system för kunskapsbedömning*. Stockholm: Fritzes.
- Styron, J. & Styron R. 2012. Teaching to the Test: A Controversial Issue in Quantitative Measurement. *Journal of Systemics, Cybernetics & Informatics*, Vol. 10 (5), 22–27.

Vilken roll spelar de nationella proven i skolan? Påverkar proven undervisningen? Denna studie ger indikationer på hur det förhåller sig men på grund av låg svarsfrekvens ska resultaten tolkas med försiktighet.

I studien har Skolverket undersökt lärares, rektorers och elevers uppfattningar om de nationella provens roll och användning i grundskolans årskurs 6 och 9. Studien har ett praktikernära perspektiv och baseras på enkäter och intervjuer.

Studien indikerar att de nationella proven upplevs som både bra och välgjorda och att de är ett viktigt stöd för likvärdighet i bedömning och betygssättning. Studien ger också en bild av att proven upplevs som en belastning och bidrar till stress för lärare och elever. Det finns också tecken på att proven påverkar undervisningen i större utsträckning nu jämfört med för tio år sedan.

Skolverket

www.skolverket.se